

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра соціології управління та соціальної роботи**

**Пояснювальна записка
до бакалаврської роботи
на тему
Консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах
в умовах війни в Україні**

Виконала: студентка 4 курсу групи ЗСР-43
першого (бакалаврського) рівня освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Трохимченко Ю. М.

Керівник: Євдокимова І. А., завідувач
кафедри соціології управління та соціальної
роботи, кандидат соціологічних наук, доцент

Рецензент: к. с. н., доцент закладу вищої
освіти кафедри прикладної соціології та
соціальних комунікацій Анна ЗІНЮК

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО.....	7
1.1. Сім'ї, які перебувають у СЖО як об'єкт соціальної роботи.....	7
1.2. Поняття соціальної послуги консультування.....	14
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО.....	22
2.1. Актуальні проблеми сімей в Україні: огляд статистичних та соціологічних даних.....	22
2.2. Порядок надання соціальної послуги консультування сім'ям в Україні, які перебувають у СЖО.....	29
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМ'ЯМ У СЖО В ТГ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	37
3.1. Організація та надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області (результати дослідження)	37
3.2. Рекомендації щодо вдосконалення надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області	52
Висновки до розділу 3.....	54
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ	

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщена особа

СЖО – складні життєві обставини

ТГ – територіальна громада

ФСР – фахівець з соціальної роботи

ЦНСП – центр надання соціальних послуг

ЦСС – центр соціальних служб

ВСТУП

Актуальність роботи. У сучасних умовах українські сім'ї зазнають серйозних соціальних, економічних та психологічних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, внутрішньою міграцією, зростанням рівня бідності та соціальної вразливості населення. Значна частина родин опиняється в складних життєвих обставинах, що суттєво впливає на їхню здатність самотійно долати життєві кризи та зберігати сталість функціонування. Це зумовлює підвищення суспільного запиту на соціальні послуги підтримки, серед яких особливого значення набуває послуга консультування.

Консультування як базова соціальна послуга виконує важливу функцію підтримки сімей: допомагає усвідомити проблеми, знайти ресурси для подолання труднощів, сформувані адаптаційні стратегії та активізувати участь у житті громади. В умовах зростання кількості сімей, що потребують допомоги, забезпечення доступності та якості послуги консультування стає ключовим завданням для системи соціальної роботи.

Додаткової актуальності темі надає реформування системи надання соціальних послуг в Україні, зокрема в умовах децентралізації. Перед територіальними громадами постають нові виклики щодо організації ефективної допомоги вразливим категоріям населення, зокрема сім'ям у СЖО. Особливої актуальності ця проблема набуває в Сумській області, яка безпосередньо зазнала впливу воєнних дій і міграційних процесів. Саме тут консультування стало однією з найбільш затребуваних соціальних послуг серед населення.

Незважаючи на зростаючий попит, існує низка проблем, що ускладнюють ефективне надання соціальної послуги консультування: нестача кваліфікованих кадрів, нерівномірність доступу до послуги в різних громадах, недостатня адаптація підходів до роботи в умовах воєнного контексту та соціальної нестабільності.

Таким чином, обрана тема є суспільно значущою, теоретично обґрунтованою та практично орієнтованою, що зумовлює необхідність її поглибленого вивчення в межах бакалаврської кваліфікаційної роботи.

Ступінь наукової розробленості теми. Теоретичним підґрунтям бакалаврської роботи є праці провідних вітчизняних науковців, що відображають багатогранність підходів до дослідження соціальної роботи з сім'ями, особливості функціонування родин у СЖО, а також специфіку надання соціальної послуги консультування.

Характеристики сім'ї, її особливості, функції та проблеми в соціальній роботі досліджують такі українські науковці, як Галайдук В., Епель О., Зубчик О., Каретна О., Коломієць О., Кошук О., Лях Т., Мацик Т., Петрович В., Пеша І., Підвальна Ю., Прохоренко Є., Семигіна Т., Силантьєва І., Слюсар Л., Соляник М., Сопівник І., Столярик О., Чернета С., Яценко М. та інші.

Надання соціальної послуги консультування сім'ям, які опинилися у СЖО висвітлено у наукових публікаціях Вітковської І., Гаміної Т., Дворник О., Зварича І., Кириленко В., Кулави К., Опанасенко Л., Панка В., Панок В., Сулицького В., Ткачук І., Шведа О. та інших.

Об'єкт роботи – сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Предмет роботи – консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному аналізі стану організації й надання соціальної послуги консультування сім'ям у СЖО в умовах війни в Україні, а також розробці рекомендацій щодо підвищення її ефективності в територіальних громадах.

Завдання роботи:

1. Узагальнити теоретичні підходи до поняття «сім'я» та «сім'я у складних життєвих обставинах».
2. Схарактеризувати сутність соціальної послуги консультування.
3. Схарактеризувати законодавчу бази, що регулює соціальну роботу з сім'ями та порядок надання соціальної послуги консультування в Україні.

4. На основі аналізу результатів статистичних та емпіричних досліджень визначити основні виклики та проблеми сімей в Україні.

5. Схарактеризувати роль державних і недержавних організацій у наданні соціальних послуг сім'ям, які перебувають у СЖО.

6. Здійснити вторинний аналіз даних соціологічного дослідження щодо організації та надання соціальної послуги консультування у ТГ Сумської області.

7. Розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення надання соціальної послуги консультування у ТГ Сумської області.

Методи дослідження. У бакалаврській роботі використано теоретичні та емпіричні методи, зокрема методи аналізу, синтезу, порівняння. Також застосовано метод вторинного аналізу результатів соціологічного дослідження, проведеного ГО «Ліга соціальних працівників України» в межах пілотної ініціативи Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за фінансування Європейського Союзу в рамках проекту «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні» [2]. Основною метою дослідження є аналіз стану організації та надання соціальних послуг у ТГ Сумської області, визначення ключових надавачів цих послуг і виявлення актуальних потреб для подальшого удосконалення системи соціального обслуговування. Дослідження базувалося на аналізі документів та статистичних даних, інформації з вебсайтів, а також результатів онлайн-анкетування представників громади Сумської області щодо організації та надання соціальних послуг, зокрема соціальної послуги консультування.

Структура роботи. Робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаної літератури (46 джерел). Загальний обсяг бакалаврської кваліфікаційної роботи 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО

1.1. Сім'ї, які перебувають у СЖО як об'єкт соціальної роботи

У сучасних умовах українські сім'ї стикаються з серйозними викликами, які позначатися на їхній соціальній, економічній та психологічній стабільності, що робить їх об'єктом вивчення багатьох наук, зокрема й соціальної роботи.

У науковій літературі є багато різноманітних визначень поняття «сім'я». У джерелах з соціальної роботи сім'я розглядається як «соціальний інститут й мала соціальна група, члени якої взаємопов'язані через шлюбні або родинні зв'язки, спільне ведення побуту та взаємну моральну відповідальність» [19, с. 195].

Розширене визначення «сім'ї» надає Л. Лохвицька. Вчена зазначає, що сім'я є невеликою соціальною групою, що формується на основі офіційного чи громадянського шлюбу або кровної спорідненості. Її членами є подружжя (чоловік і жінка), їхні діти (біологічні або усиновлені), а також інші родичі, пов'язані сімейними зв'язками. Сім'ю об'єднує спільне проживання, ведення господарства, реалізація сімейних функцій, емоційна близькість, а також взаємні юридичні та моральні зобов'язання. Вона базується на родинних традиціях і взаємній підтримці між її членами [44, с. 150].

В науковій літературі функції сім'ї вивчали українські науковці, які підходили до цього питання з різних наукових поглядів і застосовували різні підходи до їх класифікації. Визначення та типологізацію функцій сім'ї можна знайти в роботах таких дослідників, як А. Капська, Т. Алексеєнко, Л. Маценко, М. Соляник та інших.

Основними традиційними функціями сімей є:

- репродуктивна (народження та виховання дітей);
- соціалізаційна (передача соціальних норм і цінностей);
- економічна (матеріальна допомога членам сім'ї);

- емоційна (психологічна підтримка та любов);
- виховна (формування моральних і соціальних якостей);
- рекреативна (відпочинок і відновлення сил) [1, с. 202].

М. Соляник розширює перелік функцій сім'ї, виділяючи такі, як комунікативна, виховна, сексуальна, рекреаційна, репродуктивна, матеріально-економічна, функція соціального контролю та соціалізуюча [34, с. 7].

О. Столярчук, окрім традиційних функцій сім'ї, виокремлює також психотерапевтичну функцію сучасної сім'ї, яка реалізується через турботу, емоційну підтримку між членами родини, а також сприяння їхній самореалізації та особистісному розвитку [39, с. 30].

Вважаємо, що ефективне виконання як традиційних, так і сучасних функцій у поєднанні з розв'язанням особистих завдань сприяє успішному розвитку сім'ї як структурної одиниці та підвищує її життєздатність.

Також існують різні типології сімей залежно від певних ознак. Розглянемо основні види сучасних сімей:

- за складом сім'ї поділяються на: нуклеарні, складні, неповні та материнські;
- за кількістю дітей сім'ї бувають бездітними, одnodітними, малодітними та багатодітними;
- за сімейним стажем розрізняють молоді сім'ї, сім'ї середнього шлюбного віку та зрілі сім'ї;
- за етнічним складом сім'ї поділяються на однонаціональні, міжнаціональні, сім'ї з громадян різних держав, а також на сім'ї з осіб різного віросповідання;
- за місцем проживання виділяють міські, сільські та віддалені сім'ї;
- за рівнем матеріального достатку сім'ї можуть бути забезпеченими, з середнім матеріальним достатком, малозабезпеченими, такими, що перебувають за межею бідності, заможними та елітарними;

- за умовами сімейного життя виокремлюють студентські, дистантні, сім'ї у громадянському шлюбі, сім'ї біженців, ВПО та інші;
- за якістю сімейних взаємин сім'ї можуть бути благополучними або неблагополучними [19, с. 198-200].

Зазначимо, що одна сім'я може одночасно належати до кількох типів і стикатися з унікальними викликами та проблемами, які слід враховувати ФСР при наданні соціальних послуг таким сім'ям.

Безперечно, що не всі сім'ї є об'єктом соціальної роботи. У науковій літературі вчені використовують різні терміни для типів сімей, які потребують допомоги ФСР. Наприклад, проблемна сім'я (В. Сатір), конфліктна сім'я (В. Торохтій, Т. Стафанська), кризова сім'я (В. Торохтій, З. Кияниця), неблагополучна сім'я (І. Зверева, В. Шахрай, Т. Шульга), аморальна та педагогічно неспроможна (Т. Стафанська), сім'я, яка потрапила у СЖО (А. Капська, І. Пеша) [19, с. 212-213].

У межах бакалаврської роботи об'єктом нашого наукового дослідження стануть сім'ї, які потрапили до СЖО, яким необхідно надати допомогу, адже вони не можуть впоратися з цими обставинами самотійно.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про соціальні послуги» складні життєві обставини – це такі обставини, які негативно впливають на життя, здоров'я, особистісний розвиток та функціонування сім'ї, й які особа чи сім'я не можуть подолати самотійно [27].

Закон також визначає цілу низку чинників, що можуть зумовити потрапляння особи чи сім'ї до СЖО. Це:

- погіршення або втрата здоров'я через тривале лікування чи невиліковні хвороби;
- набуття інвалідності;
- втрата роботи або матеріального доходу;
- втрата соціальних зв'язків через перебування у місцях позбавлення волі;

- втрата житла чи засобів до існування через природні, стихійні лиха або техногенні катастрофи;

- наслідки бойових дій, терористичних актів, окупації;
- усі види насильства та торгівлі людьми;
- старість;
- бездомність тощо.

Всі ці чинники можуть стати причинами потрапляння сім'ї у СЖО [27].

М. Соляник у дисертаційному дослідженні уточнила термін «сім'я, яка опинилася у складних життєвих обставинах» характеризує її як таку, що втратила здатність виконувати виховні функції через СЖО. Ці обставини ускладнюють звичайну життєдіяльність сім'ї, негативно впливають на добробут і розвиток дитини, а також створюють загрозу її вилучення з родини [34, с. 7].

Сім'ї, які опинилися у СЖО, можна поділити на такі види:

- сім'ї, що виховують дітей;
- сім'ї, у складі яких є особи з інвалідністю, зокрема діти з інвалідністю;
- сім'ї, де один або кілька членів мають залежність від алкоголю чи наркотичних речовин;
- сім'ї, у яких поширена конфліктна поведінка між їхніми членами тощо.

В. Рудяк зазначає, що іншими причинами, які зумовлюють потрапляння сім'ї до СЖО, є:

- сім'ї військовослужбовців;
- внутрішньо переміщені сім'ї;
- сім'ї, які хочуть відмовитися від власної дитини;
- сім'ї, де члени родини потерпають від насильства;
- малозабезпечені сім'ї;
- бездомні сім'ї;
- сім'ї, які постраждали від війни тощо [30, с. 201].

Таким чином, сім'я, яка потрапила у СЖО, потребує комплексної допомоги та підтримки. Основним завданням соціальної роботи є профілактика потрапляння особи чи сім'ї у СЖО, а в разі їх виникнення – надання допомоги у подоланні, оскільки вони негативно впливають на життя як окремої особи, так і сім'ї в цілому.

Основними напрямками соціальної роботи з сім'ями у СЖО є:

- соціально-психологічна допомога, яка включає психологічну підтримку, допомогу у подоланні стресу та кризових ситуацій, корекцію поведінки, організацію груп підтримки тощо;
- соціально-педагогічна допомога спрямована на просвітницьку роботу з сім'ями щодо відповідального батьківства, формування навичок виховання дітей, профілактику девіантної поведінки та інше;
- соціально-медична допомога сприяє доступу до медичних послуг, профілактиці захворювань, підтримці сімей, які доглядають за хворими або особами з інвалідністю, організації медико-соціального патронажу тощо;
- юридична допомога включає надання юридичних консультацій, захист прав сімей, допомогу в оформленні соціальних виплат і пільг, правову підтримку в питаннях опіки, розлучення, запобігання насильству в сім'ї, відновлення документів тощо;
- допомога у вирішенні соціально-економічних проблем передбачає соціальну підтримку малозабезпечених сімей, допомогу в забезпеченні житлом, надання гуманітарної допомоги (одягу, продуктів харчування, засобів гігієни) тощо;
- допомога у працевлаштуванні включає профорієнтацію, навчання, сприяння у пошуку роботи, розвиток економічної самостійності сімей тощо;
- інформаційна підтримка забезпечує доступ сімей до необхідної інформації щодо соціальних послуг, їх прав і можливостей [19, с. 226-229].

Основними формами соціальної роботи з сім'ями є індивідуальна та групова робота.

Основними законами України, що регулюють соціальну роботу з сім'ями, є:

- Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [28] регулює правові та організаційні основи цієї діяльності, визначає її суб'єктів, об'єктів, принципи, зміст і напрямки. Також закон містить список соціальних послуг, які може отримати зазначена категорія клієнтів;
- Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [22] гарантує надання грошової підтримки сім'ям, які виховують дітей, а також передбачає інші види державної допомоги – зокрема, у випадках народження або усиновлення дитини, для одиноких матерів, а також для дітей із тяжкими захворюваннями тощо;
- Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [23] забезпечує реалізацію конституційного права громадян на соціальний захист шляхом надання матеріальної підтримки найбільш соціально вразливим сім'ям з метою гарантування рівня життя не нижче прожиткового мінімуму та сприяння їхній економічній самостійності;
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [24] визначає правові основи запобігання та профілактики домашнього насильства, напрямки державної політики, відповідальних суб'єктів, а також права постраждалих та механізми надання їм допомоги. Крім того, закон встановлює спеціальні заходи протидії цьому виду насильства;
- Закон України «Про соціальні послуги» [27] визначає правові засади надання соціальних послуг особам і сім'ям, які потрапили у СЖО, з метою їх профілактики, подолання або зменшення негативних наслідків. Цей закон характеризує основні цілі, принципи, напрями, типи соціальних послуг, коло їх отримувачів і надавачів, а також їхні права та обов'язки.

Основними принципами реалізації соціальної роботи з сім'ями як клієнтами соціальної роботи є [19, с. 12-15]:

- *принцип захисту прав людини* передбачає поважне ставлення до людської гідності та гарантує свободу дій клієнта, а також захист його прав і інтересів;
- *принцип адресності та індивідуального підходу* передбачає використання персоналізованого підходу до кожної сім'ї як клієнта соціальної роботи, повагу до расових, національних, культурних та релігійних рис клієнтів під час здійснення соціальної роботи;
- *принцип доступності та відкритості* полягає в наданні соціальної допомоги всім сім'ям, які потребують підтримки, без будь-якої дискримінації, а взаємодія між ФСР і клієнтом ґрунтується на взаємній довірі та повазі;
- *принцип добровільності при отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг* передбачає закріплення права сім'ї як клієнта соціальної роботи самостійно приймати рішення на будь-якому етапі спільної роботи з фахівцем. Також клієнт має прерогативу відмовитися від отримання соціальних послуг, якщо вважає це за доцільне;
- *принцип комплексності* передбачає врахування фахівцем всіх умов та чинників, які впливають на життя сім'ї як клієнта соціальної роботи, а також встановлення їх взаємозв'язку та впливу на проблеми, ресурси клієнта і його соціальне оточення;
- *принцип ефективного використання коштів суб'єктами соціальної роботи у роботі сім'ями* передбачає доцільне використання бюджетних коштів, а також залучення додаткових коштів від організацій третього сектору, соціально відповідального бізнесу та інших джерел для соціальної підтримки сімей як клієнтів соціальної роботи;
- *принцип законності* передбачає дотримання чинного законодавства нормативно-правових документів, етичних кодексів та інших документів у роботі з сім'ями як клієнтами соціальної роботи;

- *принцип соціальної справедливості* передбачає надання сім'ям усіх соціальних гарантій, передбачених законодавством, які відповідають їх реальних потребам;
- *принцип конфіденційності* передбачає заборону розголошення будь-якої інформації про клієнтів, за винятком випадків, коли це здійснюється за їхньою згодою або коли розголошення необхідне для забезпечення безпеки третіх осіб або територіальної цілісності України;
- *принцип дотримання якості соціальних послуг та етичних норм* передбачає, що ФСР надають якісні соціальні послуги, несуть відповідальність за розвиток і дотримання професійних стандартів у вирішенні конкретних завдань соціальної роботи.

У сучасних умовах воєнного часу соціальна робота з сім'ями набуває особливої актуальності та затребуваності. Сім'ї, які опинилися у СЖО, є об'єктом соціальної роботи, оскільки такі обставини можуть негативно впливати на їхній добробут, стосунки та процес виховання дітей. Тому у соціальній роботі необхідно запобігати проблемам, оскільки, якщо їх не вирішити вчасно, вони можуть загострюватися та поширюватися, що призводить до руйнування сім'ї, зростання соціального сирітства тощо. Надання якісних соціальних послуг фахівцями з соціальної роботи, що базуються на принципах дотримання прав людини, доступності, адресності, добровільності, конфіденційності та комплексності, сприяє вирішенню проблем сімей, подоланню труднощів, розвитку їхнього потенціалу та зміцненню стійкості.

1.2. Поняття соціальної послуги консультування

Соціальна робота з сім'ями реалізується шляхом організації та надання соціальних послуг, направлених на запобігання складним життєвим обставинам, їх подолання або зменшення негативних наслідків. Тому соціальні послуги, що

надаються сім'ям як клієнтам соціальної роботи, мають три основні цілі: профілактика, подолання, зменшення шкоди від складних життєвих обставин.

Головною метою роботи всіх надавачів соціальних послуг, які працюють з сім'ями, є надання якісних соціальних послуг. Відповідно до Класифікатора соціальних послуг, затвердженого Міністерством соціальної політики, до переліку послуг, які можуть отримувати такі сім'ї, входять: інформування, консультування, екстреного та кризового втручання, посередництво, представництво інтересів, соціальна профілактика, соціальний супровід, медіація та послуги раннього втручання та інші [25].

Розглянемо детальніше суть соціальної послуги консультування.

Термін «консультування» має латинське коріння від слова «consultare», що означає радитись або піклуватися. У контексті соціальної роботи «консультування» визначається як процес надання професійної допомоги у вирішенні життєвих проблем [4, с. 307].

Визначення та сутність поняття консультування у соціальній роботі представлені в наукових роботах таких дослідників, як Т. Алексеєнко, І. Вітковської, Т. Гаміної, В. Кириленко, К. Кулави, В. Панок, І. Ткачук, Л. Лохвицької, В. Суліцького, О. Швед та інших.

В. Суліцький та О. Швед розглядають консультування як надання кваліфікованих порад і допомоги особам, які натикаються на певні труднощі, з метою відновлення та покращення їхніх функцій, сприяння процесу соціалізації та формування навичок ефективного спілкування [41].

Т. Гаміна визначає консультування як процес взаємодії між двома або більше людьми, у межах якого знання та досвід консультанта застосовуються для надання допомоги тим, хто звертається за консультацією [6, с. 126].

Л. Лохвицька визначає соціально-психологічне консультування як форму професійної допомоги, що поєднує в собі цінності, принципи, цілі, завдання та методи як психологічного консультування, так і практичної соціальної роботи, зокрема ведення випадку [44, с. 85].

Мета консультування – мобілізація внутрішніх ресурсів клієнта для подолання складної життєвої ситуації чи кризи. Це досягається через спеціально організований та структурований процес спілкування між консультантом і клієнтом.

У наукових джерелах консультування розглядається як [41, с. 26]:

- взаємодія між фахівцем і клієнтом, у якій визначені ролі консультанта та отримувача послуг, а також структура та етапи проведення. Основна мета цієї взаємодії – підвищення соціальної компетентності клієнта. Внаслідок різних втрат (здоров'я, роботи, сім'ї тощо) людина може частково або повністю втратити здатність самостійно задовольняти свої потреби та реалізовуватися в суспільстві;
- допомога у розумінні власної ситуації, виявленні основних проблем та пошуку шляхів їх вирішення, а також розробці плану виходу зі СЖО;
- процес, що враховує індивідуальні потреби клієнта і ґрунтується на його активній участі. Оскільки клієнт є найкращим знавцем власних проблем, консультант лише створює умови для їх подолання, проте остаточне рішення щодо змін ухвалює сама людина.

Варто зазначити, що ФСР, надаючи послугу консультування, обов'язково керуються положеннями Закону України «Про соціальні послуги» [27] та Державним стандартом соціальної послуги консультування [8].

У державному стандарті соціальної послуги консультування соціальна послуга консультування визначається як «сукупність заходів, що надаються протягом періоду, необхідного для подолання складної життєвої ситуації та пристосування особи чи сім'ї до нових умов життя. Послуга консультування спрямована на подолання або пом'якшення обмежень у життєдіяльності, підтримку соціальної самостійності, а також збереження та активне продовження соціальної участі особи чи сім'ї в життєдіяльності родини, громади, суспільства» [8].

Згідно з Класифікатором соціальних послуг, соціальна послуга консультування передбачає надання індивідуальних або групових консультацій

особам чи сім'ям, коли потрібна допомога фахівця для аналізу життєвої ситуації, виявлення основних проблем, визначення шляхів їх вирішення та розробки плану подолання складної ситуації з наданням відповідної підтримки [25].

У процесі консультування беруть участь дві сторони: консультант та клієнт. Консультант – кваліфікований ФСР, який надає консультативну допомогу з метою інформування, підтримки та сприяння в пошуку шляхів розв'язання проблем клієнта. Клієнт – це особа, сім'я чи група людей, які через СЖО звернулися за допомогою до соціальної служби або спеціаліста та отримують відповідні послуги [8].

Соціальна послуга консультування може надаватися у таких формах:

- *екстрене (кризове) консультування* – надається терміново (протягом доби) у ситуаціях, що загрожують життю й здоров'ю особі, сім'ї чи групі осіб;
- *разове консультування* – соціальна послуга консультування надається лише один раз;
- *короткотермінове консультування* – соціальна послуга надається протягом двох-трьох сеансів;
- *тривале консультування* – соціальна послуга консультування надається не менше одного разу на місяць на протязі року одного календарного року [8].

Місце надання соціальної послуги консультування може змінюватися залежно від безпекової ситуації та інших чинників. Послуга консультування може надаватися:

- за місцем проживання особи чи сім'ї або вдома;
- у стаціонарних умовах закладів;
- у приміщенні надавача соціальної послуги.

Крім того, консультування може здійснюватися як очно. Так і за допомогою мобільного зв'язку або через інтернет-мережу [25].

У літературі представлено різноманітні класифікації видів консультування. Відповідно до Державного стандарту соціальної послуги консультування, види консультування класифікуються за такими критеріями [8]:

- за кількістю клієнтів: індивідуальне або групове консультування;
- за тривалістю: короткотермінове, довготривале або кризове;
- за форматом контакту: очне (особистий контакт) та дистанційне (телефонне консультування, електронне листування);
- за місцем проведення: кабінетне (в установі) або вуличне;
- за віковою категорією клієнтів: консультування дітей, підлітків, молоді чи людей старшого віку;
- за тематикою проблеми: інтимно-особистісне, соціально-правове, психолого-педагогічне;
- за функціональним призначенням: інформаційно-мотиваційне, орієнтоване на виконання поставленої мети, підтримувальне, посередницьке, організаційне.

Основними принципами надання соціальної послуги консультування є:

1. Доступність – послуга консультування доступна всім громадянам України та надається у пристосованих приміщеннях для людей з інвалідністю, а інформація про неї розміщується на стендах, сайтах та в місцях, де можуть перебувати потенційні клієнти соціальної роботи.

2. Незалежність отримувача – послуга має індивідуальний підхід із врахуванням особливостей клієнта, інформування про права, обов'язки та організації, що можуть надати додаткові послуги.

3. Захист і безпека – цей принцип передбачає повагу до гідності клієнтів, недопущення дискримінації, заборону на отримання подарунків чи грошей, а також перспективу оскарження непрофесійних дій надавача послуги.

4. Конфіденційність – нерозголошення особистої інформації клієнтів, які отримують соціальну послугу консультування [8].

Основними завданнями консультування, як соціальної послуги є:

1. Аналіз життєвої ситуації, визначення проблем та шляхів їх розв'язання.
2. Залучення клієнта до самостійного вирішення власних труднощів, розробка та реалізація плану виходу зі складної ситуації під супроводом фахівця з соціальної роботи, наснаження клієнта у прийнятті усвідомлених рішень щодо власного життя і здоров'я.
3. Мобілізація внутрішніх ресурсів отримувача соціальної послуги, формування активної позиції у подоланні труднощів – від почуття безвиході до активного пошуку рішень.
4. Надання додаткової інформації про соціальний захист, правову допомогу та інші соціальні послуги.
5. Представлення інтересів клієнта у взаємодії з державними та недержавними організаціями.
6. Психологічна підтримка та корекція емоційного стану отримувача послуги (зниження рівня тривожності та напруги, підвищення стресостійкості та емоційної рівноваги).
6. Формування життєвих навичок для подолання складних ситуацій, збереження здоров'я та безпечної поведінки.
7. Організація груп самопомоги.
8. Відновлення родинних і соціальних зв'язків.
9. Сприяння працевлаштуванню та професійній орієнтації [18, с. 14-17].

Таким чином, на підставі аналізу наукових джерел та діючого законодавства у бакалаврській роботі консультування розглядається як соціальна послуга та процес взаємодії між фахівцем і клієнтом. Його основна мета – підвищення рівня соціальної компетентності отримувача послуг, подолання труднощів у соціальному функціонуванні, розвиток навичок пристосування до нових обставин та освоєння ефективних моделей поведінки. Це, у свою чергу, допомагає поліпшенню якості життя клієнта та виходу зі СЖО.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів дозволяє зробити висновок, що в соціальній роботі сім'ю розглядають як малу соціальну групу, сформовану на основі офіційного або громадянського шлюбу чи кровної спорідненості. Її членами є подружжя (чоловік і жінка), їхні діти (біологічні або усиновлені), а також інші родичі, пов'язані сімейними зв'язками. Сім'ю об'єднує спільне проживання, ведення господарства, реалізація сімейних функцій, емоційна близькість, а також взаємні юридичні та моральні зобов'язання.

Основними функціями сім'ї є: репродуктивна, соціалізаційна, економічна, емоційна, виховна, рекреативна, комунікативна, сексуальна, рекреаційна, психотерапевтична, соціального контролю та інші.

Безперечно, що не всі сім'ї є об'єктом соціальної роботи. В межах цього дослідження увага зосереджена на сім'ях, які опинилися в СЖО, потребують підтримки та не можуть самотійно подолати труднощі.

Основними напрямками соціальної роботи з сім'ями є соціально-психологічна, соціально-педагогічна, соціально-медична та юридична допомога, допомога у вирішенні соціально-економічних проблем, у працевлаштуванні, інформаційна підтримка та інші.

Соціальна робота з сім'ями здійснюється через надання соціальних послуг, зокрема через послугу консультування.

На основі аналізу наукових джерел та чинного законодавства в бакалаврській роботі консультування розглядається як соціальна послуга та процес взаємодії між фахівцем і клієнтом.

На основі аналізу наукових джерел в бакалаврській роботі соціальна послуга консультування визначається як «сукупність заходів, що надаються протягом періоду, необхідного для подолання складної життєвої ситуації та пристосування особи чи сім'ї до нових умов життя. Послуга консультування спрямована на подолання або пом'якшення обмежень у життєдіяльності, підтримку соціальної самостійності, а також збереження та активне продовження

соціальної участі особи чи сім'ї в життєдіяльності родини, громади, суспільства» [8].

Соціальна послуга консультування є гнучкою за формами та способами надання, що дозволяє адаптувати її до індивідуальних потреб отримувачів та умов конкретної ситуації. Вона може здійснюватися у форматі індивідуальних або групових консультацій, що надаються особам чи сім'ям з метою аналізу та подолання складних життєвих обставин. Залежно від умов, консультування може проводитися як очно, так і дистанційно – з використанням телефонного зв'язку або цифрових комунікаційних технологій.

Змістовно соціальна послуга консультування поділяється на кілька типів: кризове, разове, короткотермінове та тривале консультування, що дає змогу забезпечити як оперативне реагування, так і довгострокову підтримку.

Місце надання послуги визначається з урахуванням безпекових та організаційних чинників і може включати: місце проживання отримувача, його домогосподарство, приміщення надавача соціальної послуги, а також заклади із стаціонарними умовами. Така варіативність сприяє підвищенню доступності соціального консультування для вразливих категорій населення, зокрема для сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМ'ЯМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СЖО

2.1. Актуальні проблеми сімей в Україні: огляд статистичних та соціологічних даних

Зараз дослідження проблем українських сімей проводяться в контексті воєнних реалій. У закордонній науковій літературі вчені вже дослідили вплив війни на сім'ю. Наприклад, Е. Берджесс і Дж. Боссард визначили, що війна впливає на соціально-демографічну поведінку чоловіків, які воюють, і жінок, які чекають на їх повернення. Інші дослідники – Дж. Шваб, Дж. Айс, Дж. Стефенсон, К. Раймер, К. Хаузер та Л. Граціано – дійшли висновку, що війни ХХ століття впливали на сім'ю як безпосередньо, так і опосередковано. Спочатку через горе, спричинене розлукою та втратами (як серед військових, так і серед цивільного населення), а згодом – через проблеми адаптації військових до мирного життя. Вони також наголошують на впливі посттравматичного стресового розладу на сімейні стосунки, зростанні кількості розлучень і збільшенні відповідальності жінок у сім'ї та суспільстві [46, с. 131-132].

Українські науковці спочатку досліджували вплив антитерористичної операції на сім'ю (2014-2022 рр.), а згодом – повномасштабної війни. Зокрема, у працях Л. Слюсар, Т. Лях, І. Пеші, Є. Головахи, С. Дембіцького, О. Злобінлі, Н. Костенко та інших дослідників розглянуто вплив війни на сім'ю та її основні функції, а також проблеми й ризики, з якими стикаються українські родини в умовах війни.

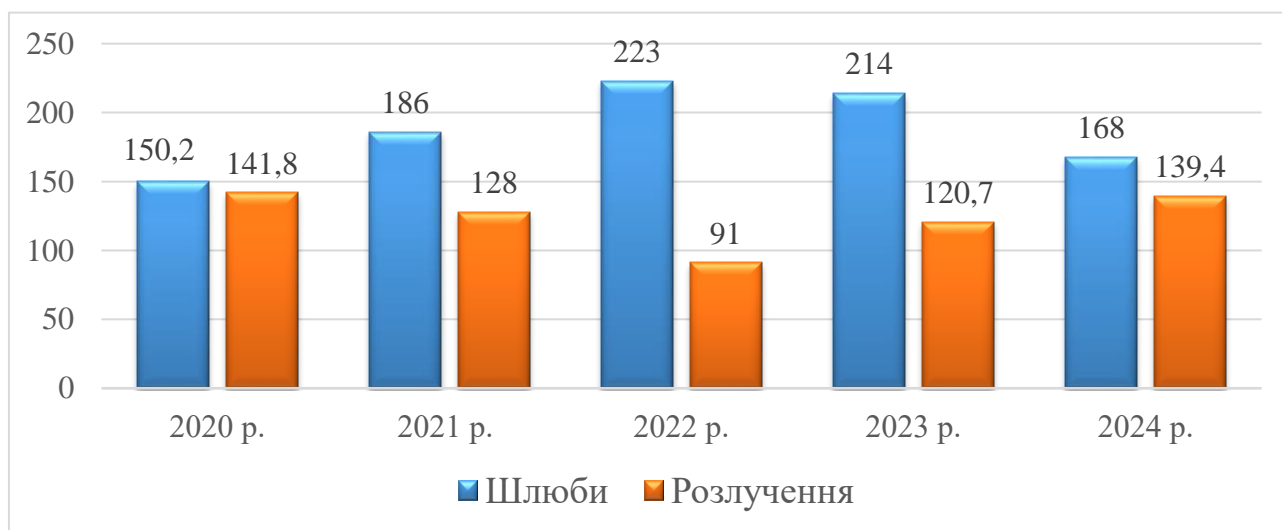
Повномасштабна війна, бойові дії, окупація та анексія частини території України суттєво змінили умови життєдіяльності сучасних українських сімей, спричинили нові соціально-економічні та психологічні проблеми, а також вплинули на стабільність сімейного життя. Однак, незважаючи всі труднощі, які

переживають українці, сім'я залишається найвищою цінністю та займає перше місце в ієрархії цінностей серед сучасної молоді.

Згідно з результатами соціологічного дослідження «Вплив війни на молодь України» [5], проведеного у травні-червні 2024 року на всій підконтрольній українському уряду території, сімейне щастя є пріоритетною життєвою метою для більшості молоді. У вибірці, що склала 2000 респондентів віком 14–34 роки, 67% опитаних зазначили, що найбільше хотіли б досягти в житті саме сімейного щастя. Серед інших пріоритетів молоді до п'ятірки лідерів увійшли здоров'я, кар'єра, свобода у прийнятті рішень і вчинках, а також самореалізація.

За даними Міністерства юстиції України, у період з 2020 по 2024 рік найбільша кількість зареєстрованих шлюбів і найменша кількість розлучень спостерігалася в перший рік повномасштабного вторгнення РФ на територію України (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Кількість офіційно зареєстрованих шлюбів і розлучень в Україні

у 2020-2024 рр., тис. осіб [9]

У 2022 році відбувся так званий «весільний бум»: було зареєстровано 223 тис. шлюбів, що на 37 тис. більше, ніж у 2021 році. Фахівці пояснюють це психологічними наслідками початку війни – люди шукали підтримку одне в одному, прагнули стабільності в умовах невизначеності та захисту. Однак у 2023 та 2024 роках ситуація кардинально змінилася: кількість укладених шлюбів зменшилася, а кількість розлучень зростає, досягнувши критичного

співвідношення (у середньому на два шлюби припадало 1,5 розлучення). У 2024 році кількість розлучень зрівнялася з кількістю офіційно зареєстрованих шлюбів (рис. 2.1) [9].

Такий антирекорд спричинили численні чинники: побутові проблеми, фінансові труднощі, стреси, домашнє насильство, зради, втручання батьків у сімейне життя молодих пар, вимушене переселення як у межах України, так і за кордон, розділення родин, де чоловіки воюють та інші. Однак не слід забувати про такі чинники як наслідки війни та стресу.

За даними соціологічного дослідження «Стресові ситуації в житті українців», проведеного у 2024 році КМІС, 87% опитаних пережили стресову ситуацію. В середньому кожен респондент зазначив, що за останній рік пережив 2-3 види стресу. Найпоширенішими стресовими ситуаціями серед українців є бомбардування та обстріли (39%), тривала розлука з рідними (30%), смерть близької людини (26%), важка хвороба когось із рідних (23%) [40].

Загальнодержавне опитування щодо соціально-економічного стану українських сімей, проведене наприкінці 2023 – на початку 2024 року Українським центром соціальних реформ та Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України за фінансування Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), є співставним із показниками загальнодержавних вибіркового обстежень домогосподарств, які зазвичай проводить Державна служба статистики України (наразі ці обстеження не проводяться через воєнний стан). Територіальне охоплення опитування включає всі регіони України, що знаходяться під контролем українського Уряду [36].

За результатами загальнодержавного дослідження середній розмір домогосподарств в Україні становить 2,3 особи. Частка домогосподарств, із дітьми в країні загалом складає 26,9%, що відповідає 3 649,1 тис. сімей. Найпоширенішими є сім'ї, у яких виховується одна дитина віком від 7 до 13 років (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Характеристика кількості сімей з дітьми в Україні у 2024 р. [36].

Характеристика сімей	Кількість осіб / тис. осіб/%
Кількість сімей з дітьми	3 649,1 тис. осіб
Частка сімей з дітьми	26,9 %
Середній розмір сімей з дітьми	3,63 осіб
Частка сімей з дітьми у віці	
до 3 років	18,1%
3-6 років	32,3%
7-13 років	49,6%
14-15 років	15,1%
16-17 років	14,6%
Розподіл сімей з дітьми у відсотках за кількістю дітей	
одна дитина	68,7%
дві дитини	24,6%
три дитини	5,0%
чотири дитини	1,2%
п'ять і більше дітей	0,5%

Статистика, наведена у таблиці 2.1, свідчить про демографічну кризу, що проявляється у низькому рівні народжуваності, переважанні малодітних сімей і скороченні частки дітей старшого віку, що в перспективі може вплинути на соціально-економічний потенціал країни. Проте, незважаючи на воєнний стан, більшість військових та їх дружин усе ж таки мають бажання народити дитину. За результатами інтерв'ювання військових та ветеранів війни, основним мотивом народження дитини є продовження роду, незважаючи на батьківство на відстані та інші труднощі [3].

Також за результатами загальнодержавного опитування було виявлено низку проблем, характерних для сучасних українських сімей в умовах воєнного стану. Це різке скорочення доходів сімей. Відбулося зростання частки тих сімей, яким грошей не вистачає навіть достатнє харчування (з 3,6% у 2021 році до 12,2% у 2024 році). За три роки війни у сім'ях зберігалася тенденція до зменшення

частки неспоживчих витрат та зростання витрат на харчування, що насамперед пов'язано зі зростанням цін на продовольчі товари (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Фінансове становище українських домогосподарств у 2021-2023 рр., %

[36]

Показник / Рік	2021 р.	2023 р.
Грошей не вистачає навіть на їжу	12,2%	26,2%
Грошей вистачає на їжу, але щоб придбати одяг потрібно заощаджувати	25%	25%
Грошей вистачає на їжу та одяг, але щоб придбати дрібну побутову техніку потрібно заощаджувати	39,3%	22,7%
Грошей вистачає на їжу, одяг та дрібну побутову техніку, але щоб придбати габаритну техніку потрібно заощаджувати	18,1%	13,8%
Грошей вистачає на їжу, одяг та техніку, але щоб придбати автомобіль/житло потрібно заощаджувати	3%	8,3%
Грошей вистачає на всі покупки	0,5%	1,7%
Важко відповісти	1,8%	2,4%

З таблиці 2.2 можемо зробити висновок, що за період воєнного стану, суттєво зросла частка тих сімей, які змушені економити на харчуванні (з 12,2% у 2021 році до 26,2 % у 2023 році). Також збільшилася частка домогосподарств, які не мають достатньо коштів для придбання дрібної та великої побутової техніки (з 39,3% у 2021 році до 22,7% у 2023 році та з 18,1% до 13,8% за відповідний період). Водночас стабільним залишився відсоток тих сімей, яким коштів достатньо лише на їжу та одяг, але щоб придбати взуття та одяг потрібно заощаджувати (25% відповідно) [36].

Частка сімей, які за рівнем доходів вважаються бідними, зросла в 1,7 раза – з 20,6% у 2021 році до 35,5% у 2024 році [36]. Війна суттєво вплинула на рівень бідності українських сімей. Це підтверджується різким зростанням кількості домогосподарств, які не можуть дозволити собі придбання товарів першої

необхідності протягом дії воєнного стану, що фактично свідчить про їхнє перебування на межі бідності.

Ця невтішна статистика щодо зростання рівня бідності пов'язана, передусім, із безпрецедентним збільшенням кількості безробітних після початку війни. Багато підприємств зазнали руйнувань або взагалі припинили свою діяльність, а бізнес та приватні підприємці були змушені звільняти працівників в умовах невизначеності. Наразі ситуація дещо стабілізувалася, адже, за даними Державної служби зайнятості, рівень безробіття в Україні має тенденцію до зниження. Станом на 01 січня 2024 року статус безробітного мали 96 120 осіб, що вдвічі менше порівняно з 01 січня 2023 року, коли цей показник складав 186 508 осіб. Серед зареєстрованих безробітних 74,9% (72 031 особа) становлять жінки, тоді як частка чоловіків – 25,1% (24 089 осіб) [45, с. 264].

Зважаючи на скрутне матеріальне положення сучасних сімей у 2023 році п'ята частина українських сімей (21,7%) отримували від держави соціальну допомогу, причому серед сімей з дітьми цей показник вищий – 28 % [36].

Таблиця 2.3

Залучення сімей до програм соціальної допомоги у 2023 р., % [36]

Показник	Україна	Сім'ї з дітьми
Питома вага сімей, які хоча б один раз отримували соціальну допомогу	21,7%	28%
Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям	1,4%	2,6%
Допомога ВПО	4%	5%
Субсидія	5,5%	2,9%
Соціальна допомога особам з інвалідністю	3,5%	3,1%
Соціальна допомога на догляд	1,6%	2,2%
Інші виплати	2,2%	3,2%

Дані таблиці 2.3 свідчать, що найпоширенішими видами соціальної підтримки були субсидії (5,5 % серед усіх сімей та 2,9 % серед сімей з дітьми) та допомога ВПО (4 % і 5 % відповідно) [36]. Загалом сім'ї з дітьми частіше отримували соціальні виплати, особливо ті, що стосуються догляду та допомоги

малозабезпеченим. Це свідчить про їхню вразливішу соціально-економічну ситуацію та потребу в підтримці.

Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що основними проблемами та викликами сімей в Україні є:

- *вплив війни* – переживання воєнних дій, стреси, тривожність, травматичний досвід, розлука з рідними, невизначеність майбутнього негативно позначилися на життєдіяльності сімей і їхньому психічному здоров'ї. Це спричинило зростання конфліктів та кількості розлучень. За даними опитування, 79% респондентів зазнали особистих втрат після початку повномасштабного вторгнення. Найпоширенішими серед них є зниження або втрата доходу, смерть когось із членів сім'ї, знайомих чи друзів, а також погіршення психічного здоров'я. Збільшилася кількість осіб, які зазнали травм через воєнні дії (9%), втратили житло (8%) або зазнали його пошкодження (8%). Крім того, 21% опитаних зазначили, що вони самі або їхні родичі мають досвід мобілізації до ЗСУ [5, с. 36];

- *збільшення кількості розлучень* – напруженість у стосунках, стрес, побутові труднощі, вимушене розділення родин як через внутрішнє переселення та міграцію, подружні зради, домашнє насильство та інші чинники призвели до рекордного зростання кількості розлучень;

- *економічна нестабільність* – сім'ї стикаються з проблемами працевлаштування, відсутністю доступного житла та фінансовими труднощами, що ускладнює забезпечення гідного рівня життя. Також спостерігається зростання рівня безробіття, зменшення доходів, посилення залежності сімей від державної допомоги та гуманітарної підтримки;

- *зниження рівня народжуваності* – зумовлене економічним станом родин та труднощами у вихованні дітей в умовах небезпеки. Це призводить до збільшення частки сімей, які відкладають народження дітей через невизначеність та війну, що може спричинити демографічну кризу;

- *житлові проблеми* – руйнування житла через війну, вимушене переселення в межах країни та за кордон, труднощі з облаштуванням побуту, висока вартість оренди житла змушують сім'ї мешкати спільно з батьками чи іншими родичами (бабусею чи дідусем);
- *зростання рівня бідності* – відбулося погіршення матеріального становища сімей, зниження їхньої купівельної спроможності, зростання пріоритетності витрат на базові потреби, зокрема харчування.

Усі зазначені проблеми та ризики суттєво впливають на стабільність і добробут сімей, знижуючи їхню стійкість. Це актуалізує необхідність вивчення соціальної роботи з сім'ями, аналізу ролі державних та недержавних організацій у наданні соціальних послуг з урахуванням специфічних потреб і викликів воєнного часу. Важливим завданням є розроблення ефективних механізмів підтримки, спрямованих на подолання складних життєвих обставин і покращення якості життя українських сімей.

2.2. Порядок надання соціальної послуги консультування сім'ям в Україні, які перебувають у СЖО

Відповідно чинного законодавства, надання соціальної послуги консультування може здійснюватися установами державного, комунального або недержавного секторів.

До надавачів соціальних послуг державного та комунального сектору відносяться стаціонарні заклади, реабілітаційні установи, заклади тимчасового перебування, соціальні служби та інші структури соціальної підтримки (обслуговування), зокрема спеціалізовані служби допомоги особам, постраждалим від сімейного насильства та гендерно зумовленого насильства, фінансування яких здійснюється за кошти державного чи місцевих бюджетів.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору відносяться асоціації, громадські організації, громадські спілки, благодійні фонди, релігійні

організації, фізичні особи-підприємці та інші, які надають соціальні послуги відповідно до чинного законодавства України [27].

Відповідно до третьої статті Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» суб'єктами соціальної роботи у роботі з сім'ями є [28]:

- уповноважені органи, які здійснюють відповідну роботу в цій сфері;
- фахівці з соціальної роботи;
- громадські, благодійні та релігійні організації;
- фізичні та юридичні особи;
- волонтери.

До уповноважених органів відносять:

- органи виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- центри соціальних служб і їхні спеціалізовані підрозділи;
- служби у справах дітей.

З 2021 року в Україні почав функціонувати автоматизований Реєстр надавачів соціальних послуг, який є одним із складників Єдиної інформаційної системи соціальної сфери Міністерства соціальної політики України. За даними реєстру, на 01 січня 2025 року в системі зареєстровано 3633 юридичних осіб (табл. 2.4), які надають соціальні послуги у 3731 установі по всій Україні.

Таблиця 2.4.

Інформація про кількість надавачів соціальних послуг в Україні [29]

Організаційно-правова форма надавачів соціальних послуг	Кількість
Акціонерне товариство	1
Асоціація	2
Благодійна організація	252
Громадська організація	415
Громадська спілка	18
Громадські об'єднання, профспілки	14
Державна організація	242
Державне підприємство	24

Продовження таблиці 2.4	
Казенне підприємство	1
Колективне підприємство	2
Комунальна організація	1493
Комунальне підприємство	496
Орган державної влади та місцевого самоврядування	99
Релігійні організації	24
Підприємці-фізичні особи	94
Підприємства	15
Приватні організації	6
Товариство з обмеженою відповідальністю	49
Філія (інший відокремлений підрозділ)	359
Інші організаційно-правові форми	27
Разом	3633

З аналізу даних таблиці зробимо висновок, що більшість надавачів соціальних послуг в Україні належать до державного та комунального секторів, що свідчить про домінуючу роль держави як основного надавача соціальних послуг в країні [7, с. 72].

Однак не варто применшувати роль недержавних організацій у наданні соціальних послуг в умовах війни, адже кількість клієнтів соціальної роботи збільшилася в сотні разів, а ресурсу державних установ не вистачає на всіх.

Наразі в Україні діє сотні проектів та програм для допомоги українським сім'ям, які зазнали втрат і травм внаслідок війни. Яскравим прикладом є проект «Спільно: соціальні послуги для сімей у громаді», що фінансується за рахунок коштів Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) і реалізується провідними недержавними організаціями, такими як МБО «Партнерство «Кожній дитині»», МБО БФ «СОС Дитячі містечка», МБО «Надія і житло для дітей» та ГО «Соціальна синергія». Керівництво проектом здійснює громадська спілка «Українська мережа за права дитини». Мета цього проекту – надання якісних соціальних послуг українським сім'ям задля посилення згуртованості громад. Фахівці проекту надають підтримку сім'ям, що переживають СЖО, включаючи ВПО, малозабезпечених, а також сім'ям, які виховують дітей з порушеннями

розвитку чи інвалідністю, постраждалих від насильства, або у яких існує ризик влаштування дитини до інтернату. Основними соціальними послугами є: консультування, інформування, денний догляд; послуга раннього втручання, підтримка сімей та інші [37].

Також можна навести безліч прикладів всеукраїнських та місцевих організацій «третього сектору», які надають соціальні послуги сім'ям, що опинилися у СЖО. Це: Товариство Червоного Хреста України, БФ «Карітас-Україна», БФ «Щаслива дитина», ГО «Турбота в дії», БФ «Мама + Я», БФ «Коло сім'ї», БФ «У матусиних долонях» та багато інших. Тому важливо налагоджувати ефективну співпрацю між державними та неурядовими організаціями, які володіють різними ресурсами для підтримки сімей, шляхом забезпечення доступних послуг для всієї родини.

Порядок надання соціальної послуги консультування сім'ям, які перебувають у СЖО, як державними, так і недержавним організаціями, здійснюється відповідно до українського законодавства.

Надання послуги консультування включає такі обов'язкові етапи [8]:

1) *аналіз ситуації сім'ї, яка опинилася у СЖО або в умовах, що загрожують життю чи здоров'ю.* Цей етап є першим у процесі надання послуги консультування. ФСР отримують інформацію про сім'ю, що потрапила в складну життєву ситуацію, двома способами: через заяву одного з подружжя або через звернення іншої особи, яка діє в інтересах сім'ї. Кризове чи разове консультування надається в день звернення клієнта. Якщо сім'я потребує постійної підтримки та більше ніж однієї консультації, послуга може надаватися як одразу, так і протягом трьох робочих днів із моменту подання заяви. Фахівці фіксують місце проживання та контакти членів родини, аналізують ситуацію і приймають рішення щодо подальшої роботи;

2) *прийняття рішення про надання послуги консультування з урахуванням індивідуальних потреб сім'ї.* На цьому етапі ФСР, проаналізувавши заяву та визначивши комплекс індивідуальних потреб сім'ї, формують повідомлення про

надання або відмову в наданні соціальної послуги консультування. Це рішення має бути оформлене у письмовій формі протягом десяти робочих днів.

ФСР має право відмовити у наданні консультування через брак ресурсів, якщо не може задовольнити індивідуальні потреби клієнта. Причинами відмови можуть бути: відсутність кваліфікованих фахівців, необхідної матеріальної бази, вільних місць, а також наявність у отримувача психічних та/або поведінкових розладів, стану гострого алкогольного чи наркотичного сп'яніння або ознак гострого захворювання. У разі відмови ФСР пояснює її причини та, за можливості, надає довідкову інформацію про альтернативні місця отримання соціальної послуги консультування.

3) *визначення індивідуальних проблем сім'ї та оцінювання потреб у отриманні соціальної послуги консультування.* На цьому етапі ФСР, використовуючи методи аналізу документів та інтерв'ювання, визначають ступінь складності життєвої ситуації клієнта та проводять діагностику його індивідуальних потреб не пізніше наступного дня після подання заяви.

Оцінку потреб сім'ї здійснює кваліфікований ФСР або, за потреби, група фахівців, які мають необхідні навички спілкування, відповідну кваліфікацію або пройшли навчання з оцінки індивідуальних потреб. Оцінювання проводиться відповідно до затвердженого Міністерством соціальної політики документа «Карти визначення індивідуальних потреб особи у наданні соціальної послуги консультування». За допомогою цього документа ФСР визначає: особисту інформацію (прізвище, ім'я по батькові отримувача соціальної послуги консультування, дату народження, місце проживання, контактний телефон та категорію вразливості: людина з інвалідністю, ВПО тощо); причини звернення за соціальною послугою консультування; тип консультування та його тривалість, місце проведення консультування та потребу в залученні додаткових фахівців (юриста, психолога, медика) до надання соціальної послуги консультування. На підставі отриманих даних ФСР роботи формує висновок щодо персональних потреб клієнта в отриманні послуги консультування;

4) *розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг.* На цьому етапі ФСР за результатами визначення суб'єктивних потреб отримувача соціальної послуги розробляють індивідуальний план консультування, який слугує основою для надання послуги при короткотривалому, середньотривалому та тривалому консультуванні.

Індивідуальний план складається та погоджується з кожним отримувачем соціальної послуги окремо. При цьому клієнт бере на себе зобов'язання та особисту відповідальність щодо виконання цього плану. Документ розробляється відповідно до затвердженого Міністерством соціальної політики зразка, друкується і підписується двома сторонами – надавачем і отримувачем соціальної послуги консультування. Один примірник залишається у надавача соціальної послуги, а інший передається клієнту, тобто отримувачу послуги.

До індивідуального плану надання соціальної послуги консультування вносяться такі відомості: дані щодо отримувача соціальної послуги (ІПН, контактна інформація), час, вид, місце та періодичність надання послуги консультування, відомості про консультанта та розглянуті питання під час консультації. На цьому етапі можуть бути залучені й інші фахівці для надання послуги консультування. Повторне оцінювання стану отримувача, професійний аналіз його потреб, коригування плану та координація його реалізації здійснюються через місяць після початку надання послуги, а надалі – щоквартально;

5) *укладення договору про надання соціальних послуг.* Обов'язковою умовою підписання договору між отримувачем та надавачем соціальних послуг є наявність розробленого та затвердженого індивідуального плану консультування. Договір укладається в письмовій формі у двох примірниках і визначає права та обов'язки сторін. Договір друкується і підписується двома сторонами – надавачем і отримувачем соціальної послуги консультування. Один примірник залишається у надавача соціальної послуги консультування, а інший передається клієнту, тобто отримувачу послуги. Типова форма договору затверджена Міністерством соціальної політики;

б) *реалізація договору про надання соціальної послуги консультування та виконання індивідуального плану.* На цьому етапі ФСР надає кваліфіковані послуги консультування відповідно до укладеного договору та індивідуального плану. Консультування спрямоване на запобігання складним життєвим обставинам, їх подолання або зменшення негативних наслідків цих обставин;

7) *моніторинг процесу якості надання соціальної послуги консультування та оцінювання їх ефективності.* На цьому етапі відбувається оцінювання якості наданої соціальної послуги консультування та перевірка її результативності з метою коригування індивідуального плану консультування та поліпшення якості соціальної допомоги.

Вартість соціальної послуги консультування визначається з урахуванням її собівартості, адміністративних витрат та податку на додану вартість. У разі надання соціальної послуги консультування за рахунок місцевих бюджетів її вартість формується відповідно до фінансових можливостей цих бюджетів [8].

Отже, процес надання соціальної послуги консультування сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах, регулюється законодавством України та Державним стандартом надання цієї послуги, що визначає її зміст, обсяг, умови та порядок надання, а також встановлює критерії якості для всіх суб'єктів, незалежно від форми власності та господарювання.

Висновки до розділу 2

У другому розділі бакалаврської роботи, на основі даних статистичних та соціологічних досліджень, були визначені актуальні проблеми сімей в Україні. Серед них виділено: збільшення кількості розлучень; зниження рівня народжуваності; економічну нестабільність сімей; житлові проблеми та зростання рівня бідності. Крім того, переживання воєнних дій, стрес, тривожність, травматичний досвід, розлука з рідними та невизначеність

майбутнього негативно позначилися на життєдіяльності сімей і їхньому психічному здоров'ї.

Також у другому розділі роботи визначено, що надання соціальної послуги консультування може здійснюватися установами державного, комунального або недержавного секторів. Станом на 1 січня 2025 року в Реєстр надавачів соціальних послуг зареєстровано 3633 юридичні особи, які надають соціальні послуги у 3731 установі по всій Україні.

На основі аналізу чинного законодавства щодо надання соціальної послуги консультування, визначено алгоритм надання цієї послуги, що включає такі обов'язкові етапи: 1) аналіз ситуації сім'ї, яка опинилася у СЖО або в умовах, що загрожують життю чи здоров'ю; 2) прийняття рішення про надання соціальної послуги консультування з урахуванням індивідуальних потреб сім'ї; 3) визначення індивідуальних проблем сім'ї та оцінювання потреб у отриманні соціальної послуги консультування; 4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг; 5) укладення договору про надання соціальних послуг; 6) реалізація договору про надання соціальної послуги консультування та виконання індивідуального плану; 7) моніторинг процесу якості надання соціальної послуги консультування та оцінювання їх ефективності.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ КОНСУЛЬТУВАННЯ СІМ'ЯМ У СЖО В ТГ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Організація та надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області (результати дослідження)

У контексті реформи децентралізації, на тлі воєнних дій та погіршення соціально-економічної ситуації, питання організації та надання соціальних послуг населенню Сумської області набуло особливої значущості. Воно розглядається як один із пріоритетних напрямів регіональної політики, спрямованої на забезпечення соціальної підтримки та підвищення стійкості громад в умовах кризових викликів.

Соціально-демографічний профіль Сумської області. Станом на 1 січня 2024 року в Сумській області функціонувала 51 ТГ, серед яких 15 міських, 15 селищних і 21 сільська. Загальна кількість населених пунктів становила 1 490, у яких проживали 1 003 217 осіб, з яких 676 996 осіб проживали в міській місцевості, а 326 221 особа – у сільській. Жіноче населення регіону налічувало 549 998 осіб, що на 9,6% перевищувало чисельність чоловічого населення, яке становило 453 219 осіб. Ця диспропорція спостерігалася як у містах, так і в сільській місцевості [2, с. 21-22].

У Сумській області, як і по всій території України, основною демографічною проблемою є старіння населення та скорочення народжуваності. Майже чверть населення області (22,57 %, або 226 509 осіб) становлять люди старшого віку. Дитяче населення віком від 0 до 17 років складає лише 15,04 % загальної чисельності, що відповідає 150 907 особам (з них 74 958 дівчат і 75 949 хлопців). У 2023 році рівень смертності перевищив рівень народжуваності у три рази, що спричинило зменшення чисельності населення у всіх містах і районах. Ця тенденція зумовлена проблемами, які були описані у другому розділі бакалаврської роботи, а також безпосередніми наслідками війни РФ проти

України. Також варто зазначити, що Сумська область має найдовший серед усіх регіонів України кордон із Російською Федерацією, протяжність якого становить 563,8 км. З 51 територіальної громади 15 є прикордонними, а їхнє населення налічує 177,9 тис. осіб, що становить 16,7 % від загальної чисельності області.

Безперечно, усі ці чинники вплинули на міграційні процеси в Сумській області. Повномасштабне вторгнення Росії у лютому 2022 року спричинило масову евакуацію та переміщення мешканців області як в інші регіони України, так і за кордон. Водночас міграційний приріст спостерігається завдяки ВПО, що особливо помітно в містах Суми, Конотоп, Ромни, Шостка та всіх районах області. Одним із головних викликів для територіальних громад стало забезпечення належних умов для ВПО. На території області прихисток отримали близько 89 828 осіб, включно з особами з інвалідністю. Серед них – 43 146 жінок, 26 795 чоловіків та 19 887 дітей [2, с. 24].

Окрім, забезпечення належних умов для ВПО, важливою проблемою ТГ Сумщини стало збільшення кількості сімей, які належать до вразливих груп населення або перебувають у СЖО (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Кількість осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення або перебувають у СЖО, 2024 р., осіб [2].

Ще однією гострою проблемою ТГ Сумської області є збільшення кількості осіб з інвалідністю та сімей, які виховують дітей з інвалідністю та потребують соціальної допомоги з боку соціальних працівників (таблиця 3.1)

Таблиця 3.1

Кількість дітей / осіб з інвалідністю у ТГ Сумської області в 2024 р. [2]

Категорія	Кількість, осіб
Загальна кількість дітей з інвалідністю	3711
Діти з тяжкими порушеннями, хворобами, травмами (включаючи ті, що передують встановленню інвалідності)	232
Діти, які потребують паліативного догляду	52
Діти з особливими освітніми потребами	4022
Повнолітні особи з інвалідністю, яка виникла внаслідок різних причин	50858
Повнолітні недієздатні особи, яким ще не призначено опікуна	35
Повнолітні особи, які потребують паліативної допомоги	3330

Соціально-демографічні дані населення територіальних громад Сумської області свідчать про значну частку вразливих категорій, насамперед сімей, які потребують допомоги, дітей з інвалідністю, осіб із тяжкими станами здоров'я, паліативних пацієнтів і недієздатних громадян. Це зумовлює високий рівень потреби у соціальних послугах, передбачених законодавством.

Методологія дослідження. У зв'язку з великою кількістю осіб, які потребують соціальної підтримки в територіальних громадах Сумської області, громадська організація «Ліга соціальних працівників України» здійснила соціологічне дослідження в межах пілотної ініціативи Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні, що реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проекту «EU4Recovery – Розширення можливостей громад в Україні» [2, с. 2]. Основною метою цього дослідження був аналіз системи організації та надання соціальних послуг у громадах Сумщини, ідентифікація основних надавачів послуг, а також виявлення актуальних потреб задля подальшого вдосконалення механізмів соціального обслуговування.

Дослідження базувалося на аналізі документів та статистичних даних, інформації з вебсайтів, а також результатів онлайн-анкетування представників громади Сумської області щодо організації та надання соціальних послуг, зокрема соціальної послуги консультування.

Результати дослідження. За результатами дослідження найактуальнішими соціальними проблемами, що створюють ризики виникнення СЖО у громадах Сумської області є: міграція населення, обмежені фінансові ресурси громад, процеси старіння населення, проблеми з безпекою, безробіття та дефіцит робочих місць, вживання психоактивних речовин, алкоголю та наслідки повномасштабної війни. Унаслідок бойових дій на території Сумської області значна кількість цивільного населення зазнала фізичних ушкоджень, було зруйновано житловий фонд та об'єкти критичної інфраструктури, що суттєво ускладнило умови життя населення та загострило соціальні виклики [2, с. 29].

Надавачі соціальних послуг. Зважаючи на зазначені вище проблеми та виклики в умовах повномасштабної війни, основними суб'єктами, які надають соціальні послуги, зокрема соціальну послугу консультування, є:

- Головне управління Національної соціальної сервісної служби в Сумській області;
- Департамент із питань соціальної політики, ветеранів та реінтеграції Сумської обласної державної адміністрації;
- Сумський обласний центр соціальних служб;
- Служба у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації.

На місцевому рівні основними надавачами соціальних послуг для сімей у СЖО у 2024 році виступали 57 суб'єктів як державної, так і комунальної та недержавної форми власності (Додаток А), зокрема:

- 32 центри надання соціальних послуг (ЦНСП);
- 10 територіальних центрів соціального обслуговування (ТЦСО);
- 6 центрів соціальних служб (ЦСС);

- 1 громадська організація «Феліцитас», яка надає соціальні послуги особам з інвалідністю;
- 1 комунальна установа «Центр матері і дитини»;
- 1 комунальна установа «Центр учасників бойових дій».
- 3 відділи (соціального захисту, соціальної допомоги та соціальних послуг) та інші.

На регіональному рівні функціонує 19 установ соціального призначення. Разом з тим, результати дослідження засвідчили, що не всі відповідальні структурні підрозділи здійснюють належний статистичний облік надавачів та отримувачів соціальних послуг у територіальних громадах. Реєстри таких даних ведуть лише 34 із 51 ТГ, що може ускладнювати доступність соціальних послуг. При цьому кількість надавачів соціальних послуг у громадах варіюється від одного до трьох [2, с. 61-62].

Кадрове забезпечення надавачів послуг. У ТГ Сумської області надання соціальних послуг забезпечують 1 365 працівників, серед яких – фахівці із соціальної роботи, соціальні працівники, соціальні робітники, психологи, медичний персонал та інші спеціалісти (рис. 3.2).

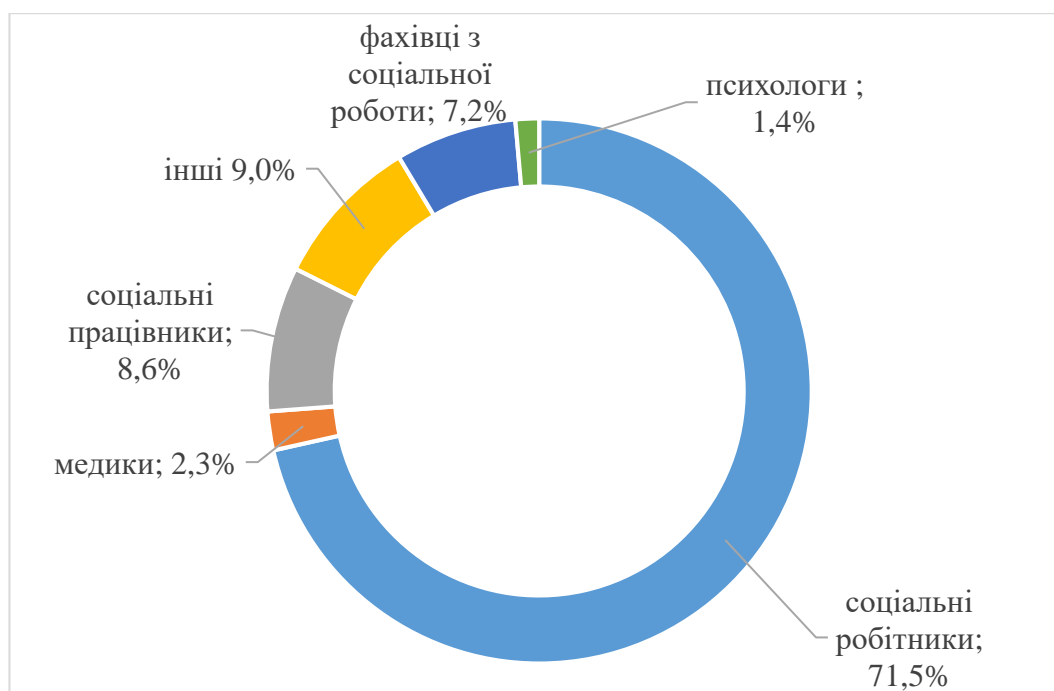

Рис. 3.2. Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг у ТГ Сумської області, 2024 р. [2].

Згідно з аналізом кадрового забезпечення надавачів соціальних послуг у громадах області, посади ФСР офіційно введені до штатного розпису комунальних установ у 37 територіальних громадах. Проте фактично на сьогодні у цих громадах працюють лише 98 ФСР та 117 соціальних працівників, що є вкрай недостатнім для забезпечення належного рівня обслуговування населення відповідно до існуючих потреб.

Середнє навантаження на одного ФСР складає близько 8,05 тисячі осіб, що є надмірним і створює ризики зниження якості надання соціальних послуг, обмеження їх доступності, а також високу ймовірність емоційного та професійного вигорання працівників [2, с. 86-89].

Нормативно-правове забезпечення надання соціальних послуг. За результатами дослідження з'ясовано, що в 26 ТГ Сумської області затверджено «Порядок визначення потреб у соціальних послугах», який відповідає правилам українського законодавства. Це дає змогу ефективно організовувати надання базових соціальних послуг, розширювати їх спектр та удосконалювати систему соціального обслуговування. Водночас у 25 громадах такий Порядок досі не запроваджено, що потребує посиленої уваги з боку органів місцевого самоврядування та державних структур.

Також за результатами аналізу, проведеного експертами дослідження, встановлено, що у багатьох ТГ Сумської області структурні підрозділи з питань соціального захисту населення недостатньо ефективно виконують функції інформування та комунікації з жителями. Зокрема, 18 громад області (36 %) не оприлюднюють на своїх офіційних вебсайтах перелік соціальних послуг, передбачених законодавством. Лише 14 громад (28 %) публікують звіти за результатами оцінки потреб населення у соціальних послугах [2, с. 100].

Надання соціальної послуги консультування. За результатами опитування з'ясувалося, що у ТГ Сумської області надаються як базові соціальні послуги, так і спеціалізовані. Упродовж звітнього періоду 2024 року в ТГ Сумської області було надано широкий спектр соціальних послуг, повний перелік яких наведено у Додатку Б. Аналіз результатів дослідження дозволяє виокремити п'ять

найбільш затребуваних видів послуг, які користувалися найбільшим попитом серед населення:

1. *Натуральна допомога.* Цей вид послуг є найбільш затребуваним, його отримали 17 543 особи. Це свідчить про високий рівень потреби населення в базових товарах та засобах для забезпечення щоденних потреб – продуктів харчування, засобів гігієни, одягу тощо. Така динаміка є показником соціально-економічної вразливості окремих категорій мешканців громад, зокрема ВПО, осіб з інвалідністю, сімей, які опинилися у СЖО тощо.

2. *Соціальна адаптація.* Послугу отримали 16 553 особи, що свідчить про системну роботу соціальних служб із підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах або змінили умови проживання (зокрема, ВПО). Високий попит на цю послугу може бути пов'язаний також із потребою у відновленні соціальних зв'язків, адаптації до нових умов життя, інтеграції у громаду.

3. *Консультування.* Послугу отримали 15 109 осіб. Попит на цю послугу свідчить про актуальність професійної допомоги у розв'язанні індивідуальних проблем – правових, психологічних, соціальних. Це вказує на зростаючу обізнаність громадян про можливості отримання допомоги, а також про запит на адресну підтримку у складних життєвих ситуаціях.

4. *Догляд вдома.* Послугу отримали 12 995 осіб. Високий показник отримання цієї послуги підтверджує актуальність підтримки осіб похилого віку, осіб з інвалідністю та тих, хто не здатен самотійно себе обслуговувати. Це вимагає подальшого розвитку послуг догляду вдома та підтримки персоналу, що їх надає.

5. *Інформування.* Послугу отримали 11 829 осіб. Цей вид послуг охоплює надання актуальної інформації про права, можливості, доступні сервіси. Популярність послуги інформування може свідчити про потребу в активізації інформаційної роботи, особливо серед вразливих груп населення, які не мають постійного доступу до цифрових або інших комунікаційних каналів.

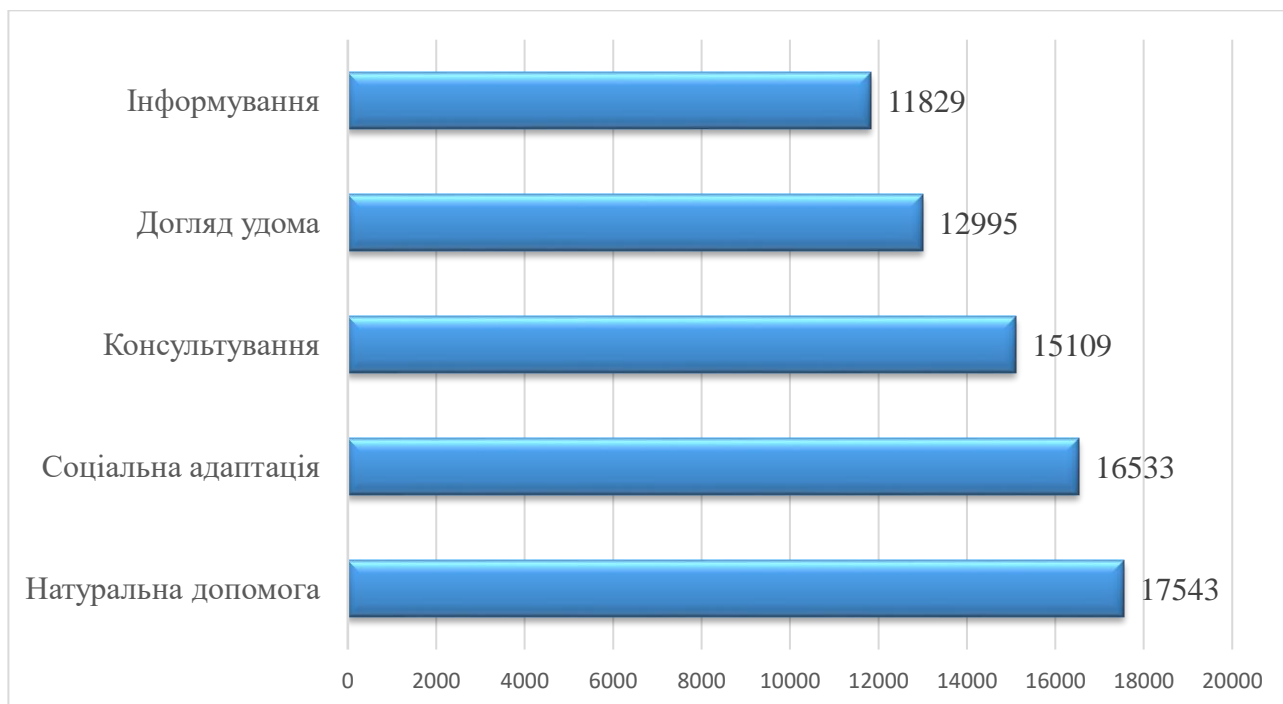

Рис. 3.3. Кількість наданих соціальних послуг у 2024 р. [2].

Таким чином, серед переліку 24 базових соціальних послуг послуга консультування користується значним попитом серед сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, оскільки:

- сприяє подоланню кризових ситуацій шляхом надання своєчасної інформації та рекомендацій;
- допомагає клієнтам розуміти свої права та можливості отримання соціальної підтримки;
- є першою ланкою в системі виявлення потреб і подальшого залучення до інших соціальних послуг (наприклад, соціального супроводу, представництва інтересів, посередництва, екстреного або кризового втручання тощо);
- підвищує рівень обізнаності сімей з дітьми щодо механізмів захисту прав дитини, запобігання домашньому насильству, взаємодії з освітніми та медичними установами.

Значна кількість звернень саме за цією послугою свідчить про актуальність потреби в якісному інформаційному супроводі та психологічній підтримці в

умовах соціальної нестабільності, зумовленої війною, економічними труднощами та високим рівнем соціальної вразливості населення.

У звітному періоді 2024 року в Сумській області соціальну послугу консультування отримали представники різних категорій сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Загалом послугою консультування було охоплено 9 439 осіб (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кількість сімей у СЖО, які отримали послугу консультування протягом 2024 р.

[2]

Категорія сімей у СЖО	Загальна кількість осіб, які отримали соціальну послугу консультування	Кількість громад, які надають соціальну послугу консультування
Сім'ї, що отримують державну соціальну допомогу як малозабезпечені	8060	32
Сім'ї з дітьми, в яких тривале захворювання одного або обох батьків ускладнює або унеможлиблює виконання ними батьківських обов'язків	160	16
Сім'ї, в яких триває процедура розлучення та вирішується спір щодо визначення місця проживання дитини та участі батьків у її вихованні	549	13
Сім'ї, з яких діти були тимчасово вилучені за рішенням суду без позбавлення батьків батьківських прав	255	13
Сім'ї з дітьми, де один або обидва батьки перебувають за кордоном у зв'язку з трудовою міграцією	170	12
Сім'ї, з яких діти були влаштовані до закладів інституційного догляду та виховання	172	22
Сім'ї, де батьки були поновлені в батьківських правах	47	6

Продовження таблиці 3.2		
Сім'ї, з яких діти були тимчасово влаштовані до патронатних сімей упродовж звітнього періоду	13	7
Сім'ї, в яких діти мають схильність до самовільного залишення місця постійного проживання	10	5
Сім'ї, діти з яких систематично пропускають навчання без поважних причин	3	3

Таким чином, більшість отримувачів соціальної послуги консультування – це сім'ї, які отримують державну соціальну допомогу як малозабезпечені, що свідчить про значну кількість економічно вразливих домогосподарств, які потребують не лише матеріальної підтримки, а й консультування з різних питань – психологічних, юридичних, соціальних, побутових.

Сім'ї, де триває розлучення та визначення опіки над дітьми, становлять другу за чисельністю групу – 549 осіб. Це підтверджує важливість надання послуги консультування у період сімейної кризи з метою захисту прав та інтересів дітей.

Сім'ї, діти з яких були вилучені за рішенням суду, отримали 255 консультацій, що вказує на необхідність подальшої консультативної роботи, а також підтримки в процесі повернення дитини до сім'ї.

Інші категорії сімей мають відносно нижчі показники, що може свідчити як про обмежений доступ до послуг, так і про недостатню інформованість або звернення в крайніх випадках.

Моніторинг та оцінка якості надання соціальної послуги консультування. Відповідно до законодавства, моніторинг надання соціальних послуг у ТГ Сумської області здійснюється 1 раз на рік. Аналіз практики проведення цього моніторингу надавачами соціальних послуг засвідчує позитивні зрушення: 46 (91%) ТГ проводять моніторинг, натомість лише п'ять громад (9%) не здійснюють моніторинг соціальних послуг (рис. 3.4).

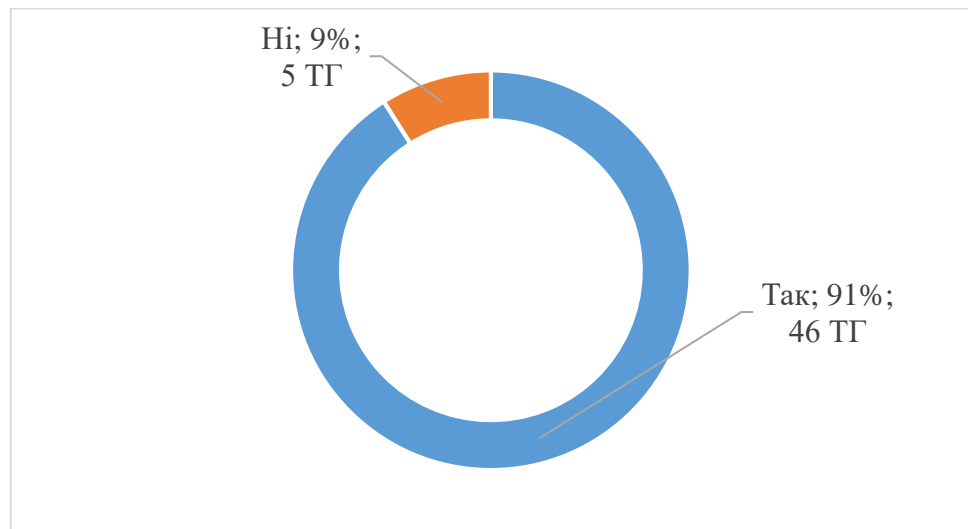

Рис. 3.4. Проведення моніторингу наданих соціальних послуг у 2024 р. [2].

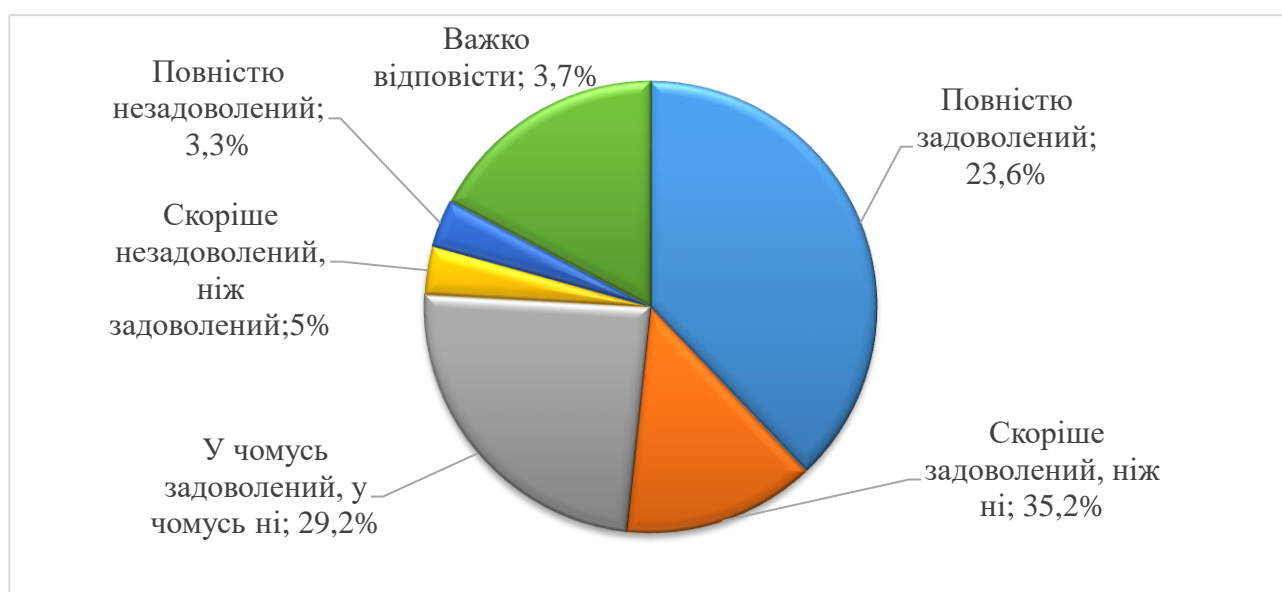
Це свідчить про загальну позитивну динаміку впровадження механізмів оцінювання ефективності соціальних послуг на місцевому рівні. Такий рівень охоплення моніторинговою діяльністю є свідченням зростаючої відповідальності територіальних громад за дотримання соціальних гарантій та орієнтації на потреби вразливих груп населення. Водночас наявність п'яти громад, які не здійснюють моніторинг, вказує на потребу в посиленні методичної підтримки, підвищенні рівня обізнаності працівників органів місцевого самоврядування щодо вимог законодавства у сфері соціальних послуг, а також у посиленні контролю з боку профільних органів державної влади за належним виконанням цієї функції.

Також позитивною є діяльність надавачів у частині внутрішньої оцінки якості соціальних послуг – 30 громад публікують результати такої оцінки. Водночас ще 20 громад, хоча й проводять відповідну роботу, не інформують про її результати громадськість. Це може свідчити про формальний підхід до виконання вимог законодавства, недостатнє розуміння значущості процесів моніторингу та інформування, а також про брак ефективного контролю з боку Департаменту ОДА за достовірністю та повнотою поданої громадами інформації [2, с. 110].

Аналіз результатів моніторингу якості організації та надання послуги консультування, проведеного у 51 ТГ Сумської області, засвідчив загалом позитивну оцінку з боку отримувачів послуги. Зокрема, 58,8% респондентів зазначили, що вони задоволені якістю наданих послуг, обравши відповіді «повністю задоволений» або «скоріше задоволений, ніж ні».

Ще 29,2% респондентів оцінили свій досвід отримання послуги як частково позитивний, вказавши, що «у чомусь задоволені, у чомусь ні», що свідчить про наявність окремих недоліків або сфер, які потребують удосконалення. Незадоволення якістю соціальної послуги консультування (повне або часткове) висловили 8,3% опитаних, що є відносно низьким показником критичного сприйняття. Водночас 3,7% респондентів не змогли дати однозначної відповіді, що може свідчити про неоднозначний або недостатньо зрозумілий досвід взаємодії з надавачами послуг (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Задоволення отримувачів якістю надання соціальної послуги

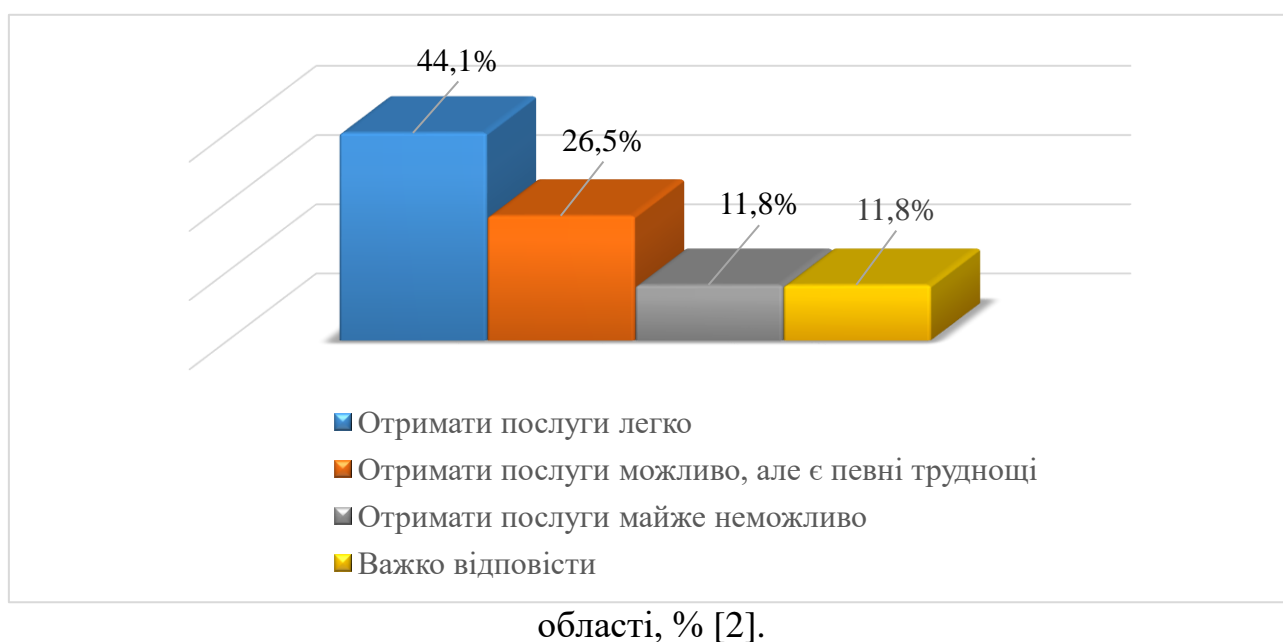
консультування у ТГ Сумської області, % [2].

Отримані результати свідчать про достатньо високий рівень задоволеності якістю надання соціальної послуги консультування, що вказує на ефективність діяльності відповідних суб'єктів-надавачів соціальних послуг. Водночас наявність частки респондентів із неоднозначними або критичними оцінками

підкреслює важливість подальшого вдосконалення організації надання послуги, зокрема шляхом детального аналізу очікувань отримувачів, підвищення кваліфікації фахівців та покращення комунікації з клієнтами.

Одним із ключових аспектів моніторингу якості організації та надання соціальної послуги консультування у 51 ТГ Сумської області було з'ясування її доступності для населення. Результати дослідження показали, що 44,1% респондентів вважають послугу доступною та такою, яку легко отримати у своїй громаді. Це може свідчити про ефективну організацію роботи суб'єктів, які надають соціальну послугу консультування. Водночас 26,5% опитаних зазначили, що отримати послугу можливо, проте існують певні труднощі. Такі відповіді можуть вказувати на наявність адміністративних, організаційних або логістичних бар'єрів у процесі надання послуги. Значна увага має бути приділена тим 11,8% респондентів, які вважають, що отримати послугу консультування майже неможливо. Це свідчить про суттєві проблеми у доступі до послуги, що потребують глибшого аналізу на рівні конкретних громад. Ще 11,8% опитаних обрали варіант «важко відповісти», що може вказувати на недостатню поінформованість населення про наявні можливості отримання соціальної послуги консультування у своїй громаді (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Доступність соціальної послуги консультування у ТГ Сумської

Таким чином, загальний рівень доступності соціальної послуги консультування можна оцінити як задовільний. Водночас зафіксовані труднощі з доступом можуть бути наслідком нестачі ФСР, їхнього скорочення в умовах воєнного стану та збільшення навантаження на працівників. З початком повномасштабного вторгнення кількість осіб, які потребують соціальної підтримки, значно зросла, що могло вплинути на якість та своєчасність надання послуги.

Важливим аспектом при отриманні соціальної послуги консультування є якість роботи ФСР під час взаємодії з клієнтами, адже саме їхнє ставлення та професіоналізм формують загальне враження про рівень надання послуг. Ввічливе, доброзичливе та уважне ставлення до клієнтів, зокрема до сімей у СЖО, значною мірою підвищує довіру до системи соціального захисту та сприяє підвищенню задоволеності послугою.

Аналіз результатів дослідження щодо задоволеності роботою соціальних працівників, які надавали послугу консультування показав, що загальний рівень задоволеності роботою фахівців є високим. Зокрема, 61,8% респондентів позитивно оцінили роботу соціальних працівників, з них 44,1% зазначили, що вони скоріше задоволені якістю наданих послуг (рис. 3.7).

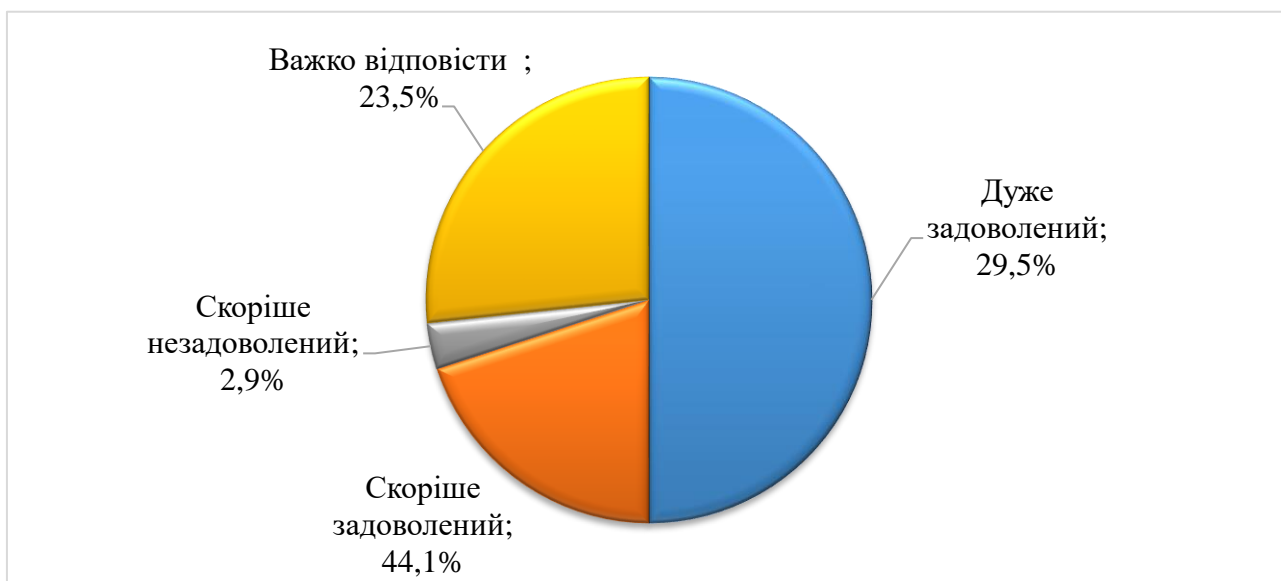

Рис. 3.7. Рівень задоволеності роботою ФСР, які надавали послугу консультування у ТГ Сумської області, % [2].

Водночас 23,5% опитаних обрали варіант «важко відповісти», що може свідчити про обмежений контакт із фахівцями, поверхневу взаємодію або відсутність чітко сформованої думки щодо рівня професійності надавачів послуг. Лише 2,9% респондентів зазначили, що вони скоріше незадоволені роботою соціального працівника. Це може свідчити про окремі випадки невідповідності очікуванням клієнтів або про потребу в удосконаленні професійної підготовки фахівців у певних громадах (рис. 3.7).

Отже, результати моніторингу свідчать про достатньо високий рівень задоволеності роботою соціальних працівників, які надають послугу консультування, проте також вказують на необхідність покращення комунікації з клієнтами та зміцнення професійних компетентностей фахівців у контексті зростаючих викликів соціальної сфери.

Аналіз результатів моніторингу якості організації та надання соціальної послуги консультування у 51 територіальній громаді Сумської області щодо питання «Чи було ставлення соціальних працівників до Вас ввічливим та доброзичливим?» свідчить про переважно позитивне сприйняття з боку отримувачів послуг. Зокрема, 64,7% респондентів позитивно оцінили ставлення ФСР, з них 52,9% зазначили, що ставлення було повністю ввічливим і доброзичливим (рис. 3.8).

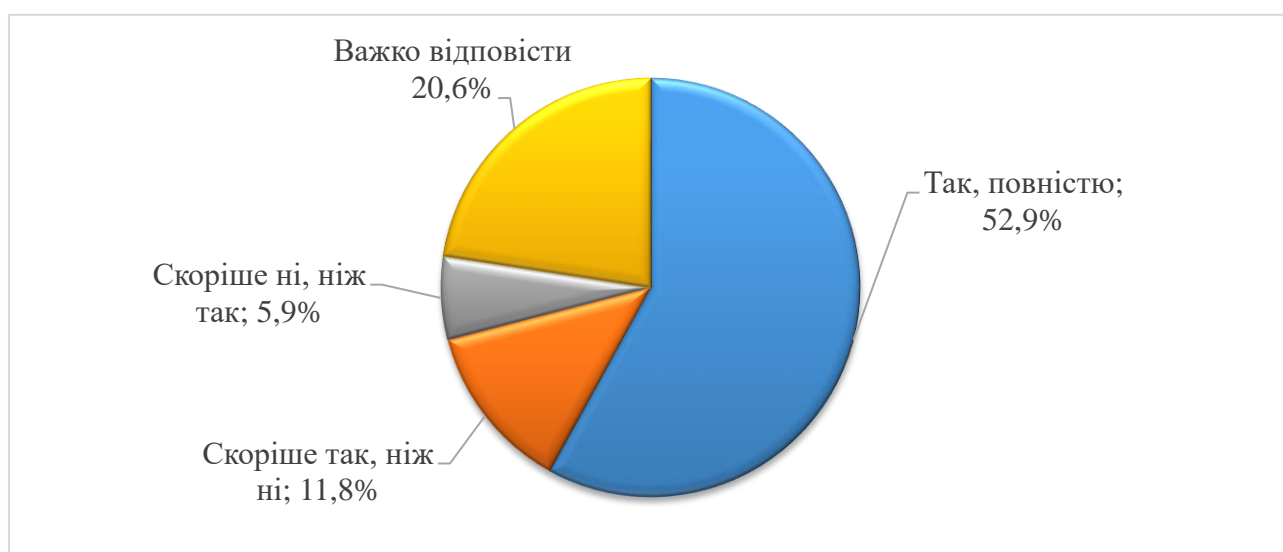

Рис. 3.8. Ввічливе та доброзичливе ставлення ФСР, які надавали послугу консультування у ТГ Сумської області, % [2].

Разом з тим, 20,6 % опитаних не змогли визначитися з відповіддю, що може свідчити про обмежену або поверхневу взаємодію з соціальними працівниками, недостатній досвід комунікації або нечітке розуміння стандартів поведінки фахівців. Лише 5,9 % респондентів оцінили ставлення як скоріше негативне, що може вказувати як на окремі випадки некоректної поведінки з боку надавачів послуг, так і на суб'єктивне сприйняття взаємодії з боку окремих отримувачів (рис. 3.8).

Загалом отримані дані свідчать про високий рівень ввічливості та доброзичливості соціальних працівників, які надають послугу консультування. Проте наявність випадків незадовільного досвіду та значна частка респондентів, які не змогли визначитися з відповіддю, свідчить про потребу в посиленні якості комунікації, підвищенні стандартів клієнтоорієнтованості та формуванні стійкого емоційного контакту з клієнтами для зміцнення довіри до системи соціального захисту.

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області

На основі проведеного аналізу даних соціологічного дослідження авторкою бакалаврської роботи сформульовано низку рекомендацій органам місцевого самоврядування, спрямованих на вдосконалення організації та надання соціальної послуги консультування сім'ям, які перебувають у СЖО, у ТГ Сумської області:

1. Удосконалення місцевих соціальних політик. Доцільним є перегляд та оновлення стратегічних документів ТГ із урахуванням актуальних потреб населення у соціальних послугах, зокрема послугі консультування. Рекомендується розробити й затвердити цільові місцеві програми забезпечення надання соціальних послуг, запровадити систематичне оновлення бази даних щодо сімей у СЖО, а також налагодити механізми регулярного моніторингу та

соціологічного опитування населення з метою визначення рівня задоволеності соціальними послугами.

2. *Розвиток мережі надавачів соціальних послуг.* Необхідно сприяти розширенню кола надавачів соціальних послуг через залучення недержавного сектору, що сприятиме більшій доступності та варіативності соціальної підтримки. Важливо створити умови для укладання договорів з надавачами послуг з числа громадських організацій, благодійних фондів, релігійних установ та приватних ініціатив.

3. *Оптимізація процесу надання соціальної послуги консультування.* Рекомендується удосконалити систему обліку, моніторингу та звітності щодо надання послуги консультування. Важливо забезпечити визначення реального попиту на цю послугу у кожній ТГ, а також позиціонувати соціальну роботу з сім'ями у СЖО як один із пріоритетних напрямів місцевої соціальної політики. Варто розширити спектр послуг, орієнтованих на потреби сімей з дітьми, що перебувають у кризових ситуаціях.

4. *Посилення кадрового потенціалу сфери соціальних послуг.* Важливо забезпечити належне кадрове наповнення закладів соціального захисту населення. Рекомендується введення додаткових посад ФСР, а також залучення до команд психологів та юристів, здатних надавати комплексні послуги для сімей у СЖО. Особливої уваги потребує систематичне підвищення кваліфікації надавачів послуг через навчальні програми, тренінги, професійні обміни та супервізії.

5. *Удосконалення комунікації з отримувачами соціальних послуг.* Необхідно розвивати цифрову соціальну роботу. Рекомендується забезпечити постійне оновлення офіційних сайтів громад інформацією про доступні соціальні послуги, зокрема консультування, звіти за результатами оцінки потреб та результати моніторингів. Це сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності у сфері надання соціальних послуг.

6. *Поглиблення профілактичного підходу в роботі з сім'ями у СЖО.* Слід активізувати профілактичні форми роботи з малозабезпеченими та кризовими

сім'ями, зокрема через групове консультування, школи відповідального батьківства, тренінги з фінансової грамотності. Необхідно посилити інформаційну роботу щодо доступності послуг для сімей, діти яких мають труднощі в поведінці чи ознаки шкільної дезадаптації.

Важливо налагодити міжвідомчу взаємодію з установами освіти, охорони здоров'я та правоохоронними органами для раннього виявлення сімей у СЖО та здійснення міждисциплінарного супроводу. Особливу увагу слід приділити соціальному супроводу сімей, що перебувають у стані конфлікту або судових спорів щодо дитини, з метою запобігання поглибленню психологічної травматизації дітей.

Упровадження зазначених рекомендацій сприятиме формуванню більш ефективної, доступної та клієнтоорієнтованої системи надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області, що відповідатиме реальним потребам сімей у СЖО та забезпечить своєчасну соціальну підтримку у кризових ситуаціях.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження підтвердило актуальність вивчення стану організації надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області, що зумовлено масштабними соціальними викликами, спричиненими повномасштабною війною та її наслідками для місцевого населення.

На основі аналізу статистичних даних встановлено, що станом на 1 січня 2024 року в області функціонувала 51 ТГ, з яких 15 є прикордонними, із загальною чисельністю населення понад 1 млн осіб.

За результатами вторинного аналізу соціологічного дослідження визначено основні соціальні проблеми, що створюють ризики виникнення СЖО у громадах: інтенсивна міграція населення, обмеженість фінансових ресурсів,

процеси старіння, проблеми безпеки, безробіття, дефіцит робочих місць, зловживання психоактивними речовинами, а також наслідки воєнних дій.

Військова агресія спричинила масштабні руйнування житлового фонду та об'єктів критичної інфраструктури, що суттєво ускладнило умови життя населення. Це призвело до зростання кількості сімей у СЖО, зокрема: збільшилася кількість отримувачів державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям (8359 сімей), осіб, які постраждали внаслідок бойових дій (8119 осіб), та сімей з дітьми, члени яких мають інвалідність (4873 сім'ї).

У 2024 році соціальні послуги сім'ям у СЖО надавали 57 суб'єктів різних форм власності – державної, комунальної та недержавної. Серед них – центри надання соціальних послуг (ЦНСП), територіальні центри соціального обслуговування (ТЦСО), центри соціальних служб (ЦСС), громадські організації та інші.

За результатами опитування жителів територіальних громад встановлено, що консультивання є найбільш затребуваною базовою соціальною послугою: її протягом 2024 року отримали 15 109 осіб. Основними отримувачами цієї послуги є малозабезпечені сім'ї, сім'ї в процесі розлучення та визначення опіки над дітьми, а також сім'ї, діти з яких були вилучені за рішенням суду. Попит на послугу консультивання свідчить про високу потребу населення в професійній правовій, психологічній та соціальній підтримці в умовах соціальної нестабільності.

Моніторинг якості організації та надання соціальної послуги консультивання, проведений у 51 територіальній громаді, виявив загалом позитивне сприйняття послуги отримувачами. Зокрема, 58,8% респондентів задоволені якістю надання послуги, 44,1% вважають її доступною, а 61,8% позитивно оцінили роботу соціальних працівників.

На основі результатів дослідження сформульовано низку рекомендацій щодо вдосконалення системи надання соціальної послуги консультивання, зокрема:

- удосконалення місцевих соціальних політик;

- розвиток мережі надавачів соціальних послуг;
- оптимізація процесів надання послуги;
- посилення кадрового потенціалу;
- покращення комунікації з отримувачами;
- поглиблення профілактичного підходу в роботі з сім'ями у СЖО.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню ефективної, доступної та клієнтоорієнтованої системи надання соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області, що відповідатиме реальним потребам населення та забезпечуватиме своєчасну соціальну підтримку в умовах кризи.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження можемо зробити висновок, що соціальна робота з сім'ями, які перебувають у СЖО, має міждисциплінарний характер і ґрунтується на комплексному підході до вивчення проблем сім'ї, що є надзвичайно актуальним в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та воєнних викликів.

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів свідчить, що в соціальній роботі сім'я розглядається як мала соціальна група, яка виконує ключові функції – репродуктивну, соціалізаційну, економічну, виховну, емоційну, комунікативну, психотерапевтичну та інші. Об'єктом соціальної роботи є насамперед ті сім'ї, які через об'єктивні обставини не можуть самостійно подолати життєві труднощі та потребують підтримки з боку держави й суспільства.

Однією з ключових форм підтримки таких сімей є надання соціальної послуги консультування. У межах дослідження консультування розглядається як фахова взаємодія між спеціалістом і клієнтом, спрямована на аналіз проблемної ситуації, пошук шляхів її вирішення, формування адаптивних стратегій поведінки та підвищення соціальної самостійності особи або сім'ї. Послуга може надаватися в різних формах (індивідуальній, груповій) і форматах (очно, дистанційно), бути разовою, короткотерміною або довготривалою, залежно від потреб отримувача.

Алгоритм надання соціальної послуги консультування передбачає кілька обов'язкових етапів: аналіз ситуації, оцінка потреб, прийняття рішення про надання послуги, розробка індивідуального плану, укладення договору, реалізація плану та моніторинг результатів. Такий поетапний підхід забезпечує системність і якість надання допомоги.

Дослідження стану організації соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області засвідчило її високу затребуваність. На тлі поглиблення соціальних проблем – таких як масова міграція, обмеженість фінансових

ресурсів, старіння населення, безробіття, зростання рівня залежностей та наслідки бойових дій – зростає кількість сімей, що потребують професійної допомоги. Зокрема, у 2024 році кількість отримувачів державної соціальної допомоги як малозабезпечені становила 8359 сімей, осіб, які постраждали внаслідок бойових дій – 8119, а сімей, де є діти з інвалідністю – 4873.

За результатами дослідження з'ясовано, що в ТГ Сумської області соціальну послугу консультування надавали 57 суб'єктів різних форм власності. За результатами опитування мешканців ТГ, послугу у 2024 році отримали 15 109 осіб. Респонденти переважно позитивно оцінили якість надання послуги: 58,8% задоволені її змістом, 44,1% вважають її доступною, 61,8% високо оцінили роботу соціальних працівників.

На підставі проведеного дослідження сформульовано практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення організації надання соціальної послуги консультування в громадах, а саме:

- удосконалення місцевих соціальних політик;
- розвиток мережі надавачів соціальних послуг;
- оптимізація організаційних процедур надання послуги;
- підвищення професійної підготовки фахівців;
- покращення комунікації з отримувачами послуг;
- посилення профілактичної роботи з сім'ями у СЖО.

Реалізація зазначених рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності, доступності та клієнтоорієнтованості соціальної послуги консультування в ТГ Сумської області, що відповідатиме реальним потребам сімей у складних життєвих обставинах та забезпечуватиме своєчасну соціальну підтримку в умовах соціальної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / ред. кол.: О. В. Епель, Т. Л. Лях, І. В. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.
2. Аналіз стану організації та надання соціальних послуг у Сумській області. Київ, 2024. 127 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-08/zvit_sumska_oblast_veb.pdf (дата звернення: 21.04.2025).
3. Батьківство під час війни: що змінюється. Дослідження досвіду військових та їхніх партнерок. Київ, 2023. 64 с.
4. Вітківська І. М. Особливості консультування в соціальній роботі. *Трансформація соціальних інститутів в інформаційному суспільстві: IV конгрес соціологічної асоціації України* : збірник тез доповідей. Харків : Соціологічна асоціація України (САУ). 2021. С. 307–308.
5. Вплив війни на молодь України : звіт за результатами соціологічного дослідження / Т. Костюченко, І. Волосевич. Київ, 2024. 84 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
6. Гаміна Т. С. Соціальне консультування як вид практичної діяльності працівника соціальної сфери. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 11 (270). Ч. II. С. 124–132.
7. Дворник О. Аналіз стану надання соціальних послуг сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 65–76. <https://doi.org/10.31499/2618-0715.1>.
8. Державний стандарт соціальної послуги консультування від 02.07.2015 р. № 678 : Наказ Міністерства соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#n13> (дата звернення: 10.03.2025).

9. Дорош С., Червоненко В. Чому в Україні кількість розлучень наздоганяє одруження. *BBC News Україна*, 05.02.2025 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c15zx1d4v2ko> (дата звернення: 08.02.2025).
10. Каретна О., Прохоренко Є., Яценко М. Соціологія сім'ї та шлюбу : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2023. 94 с.
11. Кириленко В. Г. Консультативні практики в соціальній роботі: навч. метод. посіб. Університет «Україна», 2020. 358 с.
12. Коломієць О. Г. Соціальна робота щодо підтримки молодих сімей, які знаходяться на етапі очікування народження дитини. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 1. С. 42–51.
13. Консультування в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій / заг. ред. В. Г. Панок, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2019. 144 с.
14. Менеджмент соціальних послуг в умовах війни: матеріали тренінгу / уклад. О. Волгіна, О. Іванова. Київ, 2023. 66 с.
15. Населення України: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності / І. Курило, С. Аксьонова, О. Гаврилук, Т. Гнатюк, В. Думанська, О. Корнійчук, Б. Крімер, Н. Левчук, І. Майданік, О. Позняк, Н. Рингач, Л. Слюсар, П. Шевчук. Київ : Наукова думка, 2023. 168 с.
16. Опанасенко Л. А. Основи психологічного консультування: у схемах і таблицях / Л. А. Опанасенко. Миколаїв : Іліон, 2019. 134 с.
17. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультування : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Панка, І. М. Зварича. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 384 с.
18. Основи соціального консультування : методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: К. О. Кулава. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. 44 с.

19. Пеша І. В., Сопівник І. В., Галайдюк В. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю: навч. посіб. Київ : Компринт, 2023. 449 с.
20. Підвальна Ю. Особливості соціальної роботи та соціального обслуговування молодих сімей. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 1. С. 94–100. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.14>.
21. Підвальна Ю., Мацик Т. Соціальна робота з молоддю сім'єю в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Вип. 2. С. 59–64. <https://doi.org/10.31499/2618-0715.2.2019.158426>.
22. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21. 11. 1992 р. № 2811-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
23. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01. 06. 2000 р. № 1768-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
24. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07. 12. 2017 р. № 2229-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
25. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23. 06. 2020 р. № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення: 09.02.2025).
26. Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики від 13. 07. 2018 р. № 1005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text> (дата звернення: 11.02.2025).
27. Про соціальні послуги : Закон України від 17. 01. 2019 р. № 2671-VІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 09.02.2025).
28. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21. 06. 2001 р. № 2558-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 09.02.2025).

29. Реєстр надавачів соціальних послуг : веб-сайт Міністерства соціальної політики. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/reestr-nadavachiv-socialnih-poslug.html> (дата звернення: 31.04.2025).

30. Рудяк В. О. Класифікація осіб, які потрапили у складні життєві обставини. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 86. С. 197–203.

31. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

32. Слюсар Л. І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. В. М. Птухи НАН України, 2021. 180 с.

33. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2 (52). С. 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>.

34. Соляник М. Г. Технології соціально-педагогічної підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2015. 26 с.

35. Соціальна робота з сім'ями: теорії моделі, ефективні практики: колективна монографія / за ред. В. Петровича, С. Чернети. Луцьк : ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2021. 342 с.

36. Соціально-економічний стан домогосподарств України : звіт (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД). Київ, 2024. 43 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24> (дата звернення: 14.03.2025).

37. Спільно: соціальні послуги для сімей у громаді : буклет проєкту / Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/4252/file/spilno%20leaflet.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).

38. Столярчук О. Ю., Зубчик О. М., Семигіна Т. В. Сімейна соціальна робота: реалії України. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 4 (133). С 38–46.

39. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : Щербатих, 2015. 136 с.

40. Стресові ситуації в житті українців, 2024: пресреліз Київського міжнародного інституту соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1472&page=1> (дата звернення: 11.04.2025).

41. Сулицький В., Швед О. Консультування в соціальній роботі : навч. метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Вінченко», 2023. 240 с.

42. Тілікіна Н. В. Локальні дослідження у соціальній роботі та роботі з молоддю. Частина 2. Аналіз даних та інші методи обробки інформації. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2024. 144 с.

43. Тілікіна Н. В. Локальні дослідження у соціальній роботі та роботі з молоддю. Частина 1. Методи та технології соціологічних досліджень. Практичний посібник. Київ, ФОП Мороз А., 2024. 96 с.

44. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.

45. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

46. John J. Schwab M. D., John F. Ice M. D., Judith J. Stephenson M. S., Kathy Raymer M. D., Kris Houser M. D., Lisa Graziano M. D., et al. War and the family. *Stress Health*. 1995. Vol. 11. Iss. 1. P. 131–137. <https://doi.org/10.1002/smi.2460110121>.

ДОДАТОК А

Кількість і розподіл надавачів соціальних послуг у ТГ Сумської області

№	Назва громади	ЦНСП	ТЦСО	ЦСС	Інші
1	Андріяшівська сільська громада	1			
2	Бездрицька сільська громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
3	Березівська сільська громада	1			
4	Білопільська міська громада		1	1	
5	Боромлянська сільська громада	1			
6	Бочечківська сільська громада	1			
7	Буринська міська громада		1		
8	Великописарівська селищна громада	1			
9	Верхньосироватська сільська громада	1			
10	Вільшанська сільська громада				Відділ соціальної допомоги
11	Ворожбянська міська громада 1	1			
12	Глухівська міська громада	1			
13	Грунська сільська громада		1		
14	Дружбівська міська громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
15	Дубов'язівська селищна громада	1			
16	Есманьська селищна громада	1			
17	Зноб-Новгородська селищна	1			
18	Кириківська селищна громада	1			
19	Комишанська сільська громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
20	Конотопська міська громада		1	1	
21	Коровинська сільська громада				Відділ соціальних послуг
22	Краснопільська селищна громада	1			
23	Кролевецька міська громада	1			
24	Лебединська міська громада		1	1	
25	Липоводолинська селищна територіальна громада	1			
26	Миколаївська селищна громада	1			
27	Миколаївська сільська громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
28	Миропільська сільська громада	1			
29	Недригайлівська селищна громада		1		

Продовження Додатка А					
30	Нижньосироватська сільська громада	1			
31	Новослобідська сільська громада	1			
32	Охтирська міська громада	1			
33	Попівська сільська громада	1			
34	Путивльська міська громада	1			
35	Річківська сільська громада	1			
36	Роменська міська громада		1	1	
37	Садівська сільська громада	1			
38	Свеська селищна громада	1			
39	Середино-Будська міська громада	1			
40	Синівська сільська громада	1			
41	Степанівська селищна громада	1			
42	Сумська міська громада		1	1	3
43	Тростянецька міська громада	1			1
44	Хмелівська сільська громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
45	Хотінська селищна громада	1			
46	Чернечинська сільська громада	1			
47	Чупахівська селищна громада	1			
48	Шалигинська селищна громада	відсутній	відсутній	відсутній	відсутній
49	Шосткинська міська громада		1	1	
50	Юнаківська сільська громада				Відділ соціального захисту
51	Ямпільська селищна громада		1		
Разом:		32	10	6	7

ДОДАТОК Б

Загальна кількість соціальних послуг, наданих у громадах ТГ Сумської області
за звітний період

№	Назва послуги	Кількість громад, які надають такі послуги	Кількість наданих послуг за звітний період
Базові послуги			
1	Догляд удома	51	12 995
2	Денний догляд	1	37
3	Денний догляд дітей з інвалідністю	2	48
4	Підтримане проживання осіб старшого віку й осіб з інвалідністю	0	0
5	Підтримане проживання бездомних осіб	0	0
6	Транзитне підтримане проживання / учбова соціальна квартира (будинок)	0	0
7	Соціальна адаптація	17	16 553
8	Соціальна інтеграція та реінтеграція	2	404
9	Надання притулку	2	163
10	Екстрене (кризове) втручання	12	390
11	Консультавання	31	15 109
12	Соціальний супровід сімей / осіб, які перебувають у СЖО	39	2 075
13	Соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування	31	349
14	Соціальний супровід під час працевлаштування й на робочому місці	3	113
15	Представництво інтересів	16	902
16	Посередництво	2	167
17	Соціальна профілактика	11	329
18	Натуральна допомога	31	17 543
19	Фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату й пересуваються на кріслах колісних, з інтелектуальним, сенсорними, фізичними, моторними, психічними й поведінковими порушеннями	0	0
20	Переклад жестовою мовою	1	114
21	Догляд і виховання дітей в умовах, наближених до сімейних	0	0
22	Супровід під час інклюзивного навчання	2	32
23	Інформування	31	11 829
24	Медіація	0	0

АНОТАЦІЯ

Бакалаврська робота Трохимченко Ю. М. на тему «Консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах в умовах війни в Україні» присвячена актуальній проблематиці надання соціальної послуги консультування в умовах воєнного стану.

Об'єкт роботи – сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Предмет роботи – консультування сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Мета роботи – полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному аналізі стану організації й надання соціальної послуги консультування сім'ям у СЖО в умовах війни в Україні, а також розробці рекомендацій щодо підвищення її ефективності в територіальних громадах.

Для досягнення мети були використані методи аналізу документів, статистичних даних, інформації з вебсайтів, а також результатів онлайн-анкетування представників громади Сумської області щодо організації та надання соціальних послуг, зокрема соціальної послуги консультування.

У першому розділі розглянуто теоретичні засади консультування сімей, які перебувають у складній життєвій ситуації. У другому розділі схарактеризовано організаційно-правові засади надання соціальної послуги консультування сім'ям, які перебувають у СЖО. У третьому розділі досліджено практики надання соціальної послуги консультування сім'ям у СЖО на прикладі ТГ Сумської області.

Робота містить 63 сторінки, 9 рисунків, 6 таблиць.

Ключові слова: консультування, сім'я, складні життєві обставини, територіальна громада, фахівець з соціальної роботи, центр надання соціальних послуг, центр соціальних служб.

ABSTRACT

The bachelor's thesis by Yuliia Trokhymchenko entitled «Counseling for Families in Difficult Life Circumstances during the War in Ukraine» is devoted to the urgent issue of providing the social service of counseling under martial law.

Object of the study – families in difficult life circumstances.

Subject of the study – counseling for families in difficult life circumstances.

The aim of the thesis is to theoretically substantiate and empirically analyze the organization and provision of counseling services to families in difficult life circumstances during the war in Ukraine, as well as to develop recommendations for improving the effectiveness of this service in territorial communities.

To achieve this aim, the following methods were used: analysis of regulatory documents, statistical data, information from websites, and the results of an online survey of community representatives from Sumy region regarding the organization and provision of social services, particularly counseling.

The first chapter presents the theoretical foundations of counseling for families in difficult life situations. The second chapter outlines the organizational and legal framework for providing the counseling service to families in difficult life circumstances. The third chapter examines practical aspects of providing counseling services to such families, using territorial communities in the Sumy region as a case study.

The thesis consists of 63 pages, 9 figures, and 6 tables.

Keywords: counseling, family, difficult life circumstances, territorial community, social work specialist, social service provision center, social service center.